

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2011

Bc. Petr Havlásek

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**Negativní působení prizonizace na osobnost
jedince ve výkonu trestu odnětí svobody**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracoval:

Bc. Petr Havlásek

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Negativní působení prizonizace na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody“ zpracoval samostatně a použil literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 28. 11. 2011

.....

Bc. Petr Havlásek

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodologickou a odbornou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce a také za jeho cenné připomínky při jejím zpracování.

Také bych chtěl poděkovat svému vedoucímu v zaměstnání panu Ing. Radku Opluštilovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl především bezproblémovým uvolňováním do školy v pracovní době.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat všem, kteří mě při tvorbě této práce podporovali a to zejména všem osobám, které pro mě vyplnili dotazník použitý v této diplomové práci.

Bc. Petr Havlásek

OBSAH

ÚVOD	2
1. PRIZONIZACE	4
1.1 Vymezení základních pojmů	5
1.2 Negativní vliv vězeňského prostředí	9
1.3 Úskalí prizonizace u mladistvých	12
1.4 Dílčí závěry	15
2. PENOLOGIE	16
2.1 Filozofie výkonu trestu odnětí svobody	17
2.2 Výkon trestu a ochranná opatření	19
2.3 Druhý život a vztahy ve výkonu trestu	21
2.4 Efektivita trestu	22
2.5 Dílčí závěry	24
3. TREST ODNĚTÍ SVOBODY	25
3.1 Účel a druhy trestů	25
3.2 Adaptace na život ve věznici	26
3.3 Formy agrese v penitenciálním prostředí	28
3.4 Dílčí závěry	31
4. PROSTŘEDÍ PRO VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	32
4.1 Výchovné působení na osoby ve výkonu trestu	32
4.2 Důsledky uvěznění jedince ve VTOS	33
4.3 Současné problémy v postpenitenciální oblasti	35
4.4 Dílčí závěry	36

5. VÝZKUM SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉHO VĚZEŇSKÉHO PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA OSOBY VE VTOS	37
5.1 Metoda výzkumu	37
5.1.1 Dotazník	37
5.1.2 Empirická sonda	38
5.2 Cíl výzkumu, výzkumné otázky, hypotézy výzkumu	40
5.3 Charakteristika výzkumného vzorku	41
5.4 Analýza výsledků dotazníku	42
5.5 Analýza výsledků empirické sondy	58
ZÁVĚR	64
RESUMÉ	67
ANOTACE	68
KLÍČOVÁ SLOVA	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM PŘÍLOH	73

Úvod

Každý jedinec, který se ocitne ve věznici, musí projít procesem prizonizace ať chce či nechce. Procesem prizonizace mám na mysli přizpůsobování se vězeňskému prostředí, intelektuální, psychologickou a hodnotovou přeměnu svobodného jedince ve vězně.

Diplomová práce má za cíl přiblížit čtenářům problematiku kvality života vězněných osob v sociálně znevýhodněném prostředí našich věznic. Dále má zdůraznit, jak velký je vliv vězeňského prostředí na chování odsouzených a na celkovou kvalitu výkonu trestu odnětí svobody. Práce je zaměřena na charakteristiku vězeňského prostředí a upozorňuje na různé druhy možného sociálního znevýhodnění. Tuto problematiku jsem si zvolil z důvodu osobní zkušenosti, kterou mám s vězeňským prostředím. V letech 2003 – 2007 jsem pracoval jako příslušník Vězeňské služby ČR ve Vazební věznici Brno. V tomto období jsem se každý den osobně setkával s procesem prizonizace, a proto je mi téma negativního působení prizonizace velmi blízké.

Dle mého názoru patří kvalita života odsouzených v sociálně znevýhodněném prostředí z obsahového hlediska do sociální pedagogiky. Sociální znevýhodněnost vězeňského prostředí se projevuje v neschopnosti vězněných osob pochopit potřeby ostatních spoluvězňů, v absenci hodnot, konfliktnosti ve vztazích apod. Tedy oblastmi, kde mohou poznatky ze sociální pedagogiky napomoci ke zlepšení prostředí a tím i ke zlepšení kvality výkonu trestu odsouzených. Domnívám se, že základními indikátory kvality výkonu trestu odnětí svobody jsou vzájemné vztahy mezi odsouzenými, dobré vztahy vůči vězeňskému personálu a také celková komunikace mezi všemi osobami v prostorách vězeňského prostředí. Zůstává tedy otázkou, jakým způsobem je ovlivňována kvalita výkonu trestu odnětí svobody vězeňským prostředím? Dále jaký celkový vliv má na kvalitu života za mřížemi sociální znevýhodněnost tohoto prostředí?

V diplomové práci bych rád rozpracoval postavení jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody a poukázal na faktory, které způsobují ve vězeňském prostředí jeho znevýhodněnost.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. V teoretické rovině se zabývá vymezením základních pojmů použitých v rámci této práce, postavením jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody z aspektu právního, pedagogického a psychologického a také charakteristikou funkčního a dysfunkčního vězeňského prostředí. Dále rozpracovává typologii sociálně znevýhodněného prostředí a jeho vliv na kvalitu života ve věznicích.

Teoretická část je zpracována na základě dostupných literárních pramenů, internetových zdrojů, zákonů a dalších právních předpisů týkajících se vybraného tématu.

Empirická část je uvedena v poslední kapitole. Cílem je zjistit, jestli lze nějakým způsobem ovlivnit negativní dopad vlivu prizonizace na osoby ve VTOS. V rámci výzkumu hledám odpověď především na otázky zda „Jsou ve vězeňském prostředí napjaté a konfliktní vztahy mezi odsouzenými?“ a zda „Má vliv vězeňské prostředí na změnu v chování odsouzených?“.

Výzkumným vzorkem jsou odsouzené osoby ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích Kuřim, Rapotice, Znojmo a Vázební věznici Brno. Na základě výše uvedených otázek jsem si stanovil hypotézy, které jsem dále ověřoval výzkumem.

V empirické části byly použity metody dotazníku a rozhovoru se současnými dozorci a vychovateli. Navíc práce zahrnuje vzpomínky z dob služebního poměru na nepřiměřené chování vězňených osob.

Diplomová práce a zejména pak výsledky empirické části mohou sloužit příslušníkům vězeňské služby a dalšímu vězeňskému personálu (vychovatelé, sociální pracovníci, doktoři,...) k zamyšlení nad tím, jak zlepšit podmínky života odsouzených osob v sociálně znevýhodněném prostředí našich věznic, a tím také zlepšit celkovou kvalitu jejich výkonu trestu odnětí svobody.

1. Prizonizace

Jako první se o pojmu prizonizace zmiňuje Donald Clemmer (1903 - 1965), který pracoval jako sociolog ve věznici v Chesteru (Illionois) a vycházel z jeho studia mužské vězeňské subkultury ve třicátých letech 20. století. Tvrdil, že vězni mají společnou zkušenost nuceného uvěznění, a to je sjednocuje za společnou věc proti věznilům. Fyzická blízkost, v níž jsou nuceni žít jeden vedle druhého, ničí veškeré soukromí, vězeňské předpisy a rutina je nutí ke konformismu a izolace omezuje jejich život. (Blatníková, 2004, s. 144)

V dnešní době je pojem prizonizace chápán odbornou veřejností jako proces, který probíhá výhradně v prostorách věznic, a kterému je vystaven úplně každý vězeň. „Jde o působení prostředí a vztahů na jedince, který se ocitl za mřížemi. Stručně řečeno, člověk je pozvolna vtahován do prostředí, kde tráví svůj čas. Člověk se tu střetává se světem zla v nejhorších možných podobách, což nenechá nikoho lhostejným. Někteří vězňové ztrácí vlastní iniciativu, upřednostňují cestu nejmenšího odporu. Pro vícekrát trestané lidi se stává stále víc normálním světem vězení, až nakonec venku žít vůbec neumí.“ (Internet. zdr. č.1)

V úvodu již bylo zmíněno, že se má diplomová práce bude zabývat problematikou negativního působení prizonizace na osoby ve VTOS. Pro pochopení daného problému je zapotřebí nejdříve vymezit základní pojmy, které budou často zmiňované v rámci celé diplomové práce. Na následujících kapitolách proto najdete charakteristiku těchto pojmů.

1.1 Vymezení základních pojmů

Když se člověk ocitne za mřížemi, tak první, co řeší, je problém s adaptací na vězeňské prostředí. Má pouze dvě možnosti. Buď bude vzorným vězněm a bude dodržovat vězeňský režim a řád věznice nebo bude zastávat normy a hodnoty svých spoluvězňů, které jsou samozřejmě v rozporu s tímto řádem a bude trnem v oku vězeňskému personálu. Tímto způsobem adaptace na pobyt ve vězeňském prostředí se podrobněji zabývá institucionalizace a ideologizace.

Ideologizace je „proces přizpůsobování se normám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter“. Vězeň tyto hodnoty a normy zprvu jakoby neochotně a povrchně akceptuje, později však může dojít k identifikaci a ztotožnění se s nimi. Typickým vnějším znakem je přejímání vězeňskou argotu. K těmto formám však dochází v porovnání s institucionalizací u relativně menšího počtu vězňů. Většinou jde o „solidární konformitu,“ jiní se od hodnot a norem distancují nebo je porušují. Svou roli hraje zejména délka trestu, pracovní zařazení, charakter konkrétní věznice apod. Mnozí vězni se pak chovají tak, jak by se za normálních okolností (mimo vězení) nechovali (homosexuální styky, lhaní, intriky, násilnosti na slabších apod.). (Internet. zdr. č.2)

Institucionalizace je výsledkem adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení. Výsledkem bývá ztráta aktivity, život „ze dne na den“. Až na výjimky této formě podlehnou všichni vězni. Typickým znakem je povrchní, často předstíraná poslušnost a slušnost. Oslabuje se schopnost adaptace na život na svobodě a naopak se upevňuje akceptace vězeňského způsobu života. „U části odsouzených osob se vytváří syndrom tzv. „dobrého (bezproblémového) vězně“, který se vyznačuje dobrým přizpůsobováním se, chováním se podle požadavků a očekávání vězeňského personálu a zejména ovládnutím všech legálních i nelegálních technik ke zvládnutí života v ústavu“. (Internet. zdr. č.2)

„Institucionalizace a ideologizace jsou velmi často v protikladu. Mezi časté normy vězeňské subkultury patří například schvalování porušování morálky nebo trestání „bonzáků“. Ideologizace velmi často vytváří větší tlak než institucionalizace, plynoucí právě z velkého tlaku spoluvězňů. Proces institucionalizace a ideologizace je důležitý především v dalším životě vězně – tedy po odsouzení a začlenění do vězeňské subkultury. Dopad tohoto procesu na každého jedince je však individuální.“ (Internet. zdr. č.2)

Část vězňů projevuje odpor a poruchové chování proti institucionalizaci. V této skupině převažují zejména prvověžnění. Pokud se ve skupině vyskytnou i recidivisté se zkušenostmi z předchozích pobytů ve vězení, jsou většinou příčiny v osobnosti odsouzených. Všeobecně však platí, že bezporuchový průběh výkonu trestu odnětí svobody je typickým pro kriminální recidivisty, protože mnoha těmto vězňům stav, kdy žádnou vlastní aktivitu vyvíjet nemusejí a mají vše zajištěno, velmi vyhovuje.

Dále s tématem negativního působení prizonizace na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody úzce souvisí pojmy:

„**Konformita nebo konformismus** (z lat. *con-formis*, shodného tvaru, podoby) je přizpůsobení se převažujícím či dominantním názorům, požadavkům, normám skupiny či společnosti v níž člověk žije, a potlačení projevů vlastních. Různí autoři se shodují v tom, že určitá míra konformity je jedním z logických důsledků socializace a je podmínkou pro bezkonfliktní fungování společnosti. Nadměrná konformita ovšem vede k potlačení vlastní individuality, k povrchnímu přijímání společenských rolí, případně k nezodpovědnosti. Bývá například spojována s byrokracií. Opakem konformity je antikonformita, záměrné vystupování proti normám společnosti, které se může jevit jako zásadovost, ale i nepružnost, nepřizpůsobivost, a které může přerůst až v revoltu. Objevuje se nejčastěji u mladých lidí, připisuje se někdy umělcům (bohémům), výjimečným i marginálním osobnostem. Silný antikonformismus může přerůst až v deviantní chování. Střed mezi konformitou a antikonformitou tvoří nonkonformita. Člověk jedná s ohledem na normy své společnosti, ale podle vlastního rozumu. Vše si řádně rozmyslí, ohlíží se na důsledky svého jednání, bere v potaz několik úhlů pohledu.“ (Internet. zdr. č.3)

Dle názoru Štěrbý (2007, s.112) je **recidiva** tendence k nežádoucímu návratu do nežádoucích návyků, vad, chyb či poruch. V penologii jde o recidivu jako nežádoucí návrat odsouzeného po výkonu trestu zpět do věznice, a to z důvodu spáchání dalšího trestného činu. Recidiva signalizuje, že resocializační úsilí vězeňského personálu neproběhlo optimálně, neboť se nepodařilo žádoucím způsobem ovlivnit budoucí chování odsouzeného po jeho propuštění.

Trestní zákon zná pojem zvláště nebezpečný recidivista a chápe jím toho pachatele, který se znovu dopustil zvláště nebezpečného úmyslného trestného činu, ač již byl pro takový nebo jiný zvláště závažný úmyslný trestný čin potrestán. Za zvláště závažné úmyslné trestné činy považuje Trestní zákon např. vraždu, některé typy loupeží, ale i velké krádeže a podvody apod. Celkový přehled těchto trestných činů vymezuje trestní zákoník.

Reedukace (převýchova) dosahuje dle Štěrbý (2007, s.111-114) nápravě výchovných cílů. Reedukace je složitějším procesem než náprava a naopak složitějšími procesy než reedukace jsou resocializace a reintegrace. V penitenciárních podmínkách je reedukace v podstatě výchovou špatně (nedostatečně, odchylně) vychovaného jedince. Je to snaha pomocí pedagogických metod, prostředků a forem na jedné straně rozvinout nevyvinuté osobnostní vlastnosti a na straně druhé pozměnit tyto vlastnosti společensky žádoucím způsobem. Vyjádřeno analogií: výchova je postavením domu. Tento dům rekonstruujeme někdy pouze výměnou oken, střechy či dílčí přestavbou, ale velmi často dokonce jeho zbouráním či novým postavením od samých základů. Nežřídko je i nutné přestavět samotné základy. Z této jednoduché analogie plyne, že převýchova je vždy mnohem obtížnější než výchova. Převýchovou musíme rozbít staré a na nových základech vybudovat nové. Proto, co platí ve výchově, nemusí být relevantní (platné) pro převýchovu. Ze strany „převychovatele“ znamená převýchova vždy trpělivost, tvrdou práci, odolnost při neúspěších a schopnost nedat se odradit zklamáním.

Reintegrace (sociální reintegrace) je úzce spojena s resocializací. Štěrbý to vidí jako pokus dosáhnout pomocí resocializace toho, aby propuštěný znovu integroval (reintegroval, protože původní sociální integrace byla výkonem trestu odnětí svobody porušena) do skupiny, ze které se vyřadil spácháním trestné činnosti. Při tom tato

skupina může mít cíl protikladný (nemá už o „kriminálního“ zájem). Současně by měla reintegrace v ideálním případě znamenat rozbití staré (původní) integrace se zločineckou skupinou, která se spolupodílela na spáchání trestného činu, za který byl propuštěný z výkonu trestu odsouzen a který si odpykal. Samozřejmě, že původní kriminální skupina zpravidla sleduje cíl opačný. Jde tedy o složitou situaci, která se často komplikuje tím, že došlo ve vězení k nežádoucí integraci s další kriminální skupinou.

Krize (vězeňská krize) - uvěznění je krizí, čili kritickou životní událostí. Někdy se hovoří o tzv. „šoku z izolace“. Pokud se k této krizi přidá jiná krize, jde o velmi svízelnou situaci, která se dá výstižně nazvat „krize v krizi“. Ani vězeňská krize neztrácí žádné znaky jakékoliv jiné krize. Krize člověka je dynamický stav, který ještě nemůžeme označit za nemoc. V podstatě je to především ztráta psychické rovnováhy. Za nejčastější krize v penitenciárních podmínkách se dají považovat:

1. prostá krize z uvěznění (přichází po krátké době pobytu ve vězení)
2. protahovaná (pokračující) krize (prostá krize neodeznívá, ale pokračuje zpravidla pod tlakem vězeňské subkultury či šikanování)

1.2 Negativní vliv vězeňského prostředí

O tom, že vězeňské prostředí má negativní vliv na všechny osoby pohybující se ve výkonu trestu odnětí svobody, nemůže být pochyb. Většina odborníků se však zaměřuje na účinky negativního vlivu na odsouzené. Málo kdo si již uvědomuje, že negativní vliv vězeňského prostředí působí také velmi intenzivně i na všechny pracovníky věznic, kteří se každý den v tomto prostředí pohybují.

V dobách, kdy jsem sloužil u sboru Vězeňské služby České republiky jsem mnohokrát přemýšlel nad tím, jaký je vlastně rozdíl mezi vězni a vězeňským personálem, co se týká negativního vlivu vyplývajícího pro ně z vězeňského prostředí. Dospěl jsem k subjektivnímu názoru, že téměř žádný rozdíl v tom není.

Všichni příslušníci VS ČR a všichni ostatní vězeňský personál jsou podrobeni stejně jako vězni procesu institucionalizace, který je výsledkem jejich pracovní adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení. Dále jsou ovlivněni procesem ideologizace, kdy se musí přizpůsobovat pracovním normám, názorům a postojům, které pro ně vyplývají ze služebních zákonů a předpisů, ale také se zároveň musí každý individuálně přizpůsobit vězeňské subkultuře.

Vraťme se však k osobám, které jsou na té „špatné“ straně a nemají možnosti po skončení pracovní doby odejít z tohoto negativního prostředí. „U obviněného jedince se s příchodem do vězení objevuje stres, který je vyvolán „šokem z izolace“. Stojí před obrovskými psychosociálními problémy, vyplývajícími ze ztráty svobody, postavení, majetku, důstojnosti, nezávislosti, bezpečnosti osobních a sexuálních vztahů. Člověk na svobodě je aktérem své činnosti, je relativně nezávislý a víceméně jedná a chová se podle toho, jak chce on. Sám sobě vytváří osobní rytmus a pravidelnost v životě. Nachází se v živé sociální interakci, vytváří si a vybírá přátele z širokého spektra lidí. Má možnost výběru prostředí, které se mu zdá příjemné a známé, z jemu nepříjemného prostředí má možnost úniku. Taktéž žije v poměrně široké a provázané časoprostorové dimenzi, jeho život je prostoupen minulostí, přítomností a budoucností, má možnost pracovat a plánovat si v této časoprostorové dimenzi.

Ovšem člověk, který se vyskytl ve vězení a stal se vězněm, zažívá zcela odlišné skutečnosti. Musí se vyrovnat se ztrátou osobní svobody. Už není tím, kdo si sám vytváří svou činnost. Je na něho vyvíjen režimový a další nátlak institucí, v našem případě vězeňským zařízením a vězeňským personálem. Koná spíše to, co je mu dovoleno nebo přikázáno. Jeho životní rytmus je určován jinými. Dostává se do sociální izolace, stýká se s neznámými lidmi, kterým se nedá vyhnout a o které velmi často nestojí. Důležité místo v institucích zaujímá moc, která organizuje prostor a čas. Denní aktivity jsou přesně plánovány a vynucovány systémem formálních nařízení, neboť plánování času patří k osvědčeným postupům sociální moci. Instituce plánuje aktivity jedinců a určuje jejich začátek a konec, fáze a přechody. Instituce má absolutní moc nad časem uvězněného.

„Čas ve vězení utíká zcela jiným způsobem než v civilním životě. Dny jsou neuvěřitelně dlouhé, ale roky ubíhají velmi rychle. Tento fenomén by se dal nazvat jinými slovy jako čas v kruhu – neustále se opakující a jednotvárný. Velmi zřídka dojde k malému vybočení, kdy je stereotyp rozmanitými okolnostmi změněn, například útky nebo hladovkami, v lepším případě návštěvami nebo dopisem. Jinak ale život vězně probíhá v kruhu s neustále se opakujícími činnostmi. Sami vězni do tohoto procesu vstupují s tím, že tyto činnosti poslušně vykonávají. Vězni taktéž úplně jiným způsobem prožívají budoucí, minulý a přítomný čas. Žijí jen přítomností, ovšem základním pilířem života vězně je jeho minulost. Neustále se obrací do své minulosti, vzpomínají na své dětství a na to, co zažili. Minulost často působí jako období klidu a rovnováhy, dává jedinci sílu potýkat se s nepříznivými skutečnostmi v přítomnosti. Budoucnost však zaujímá jiné místo. Té se většinou jednotlivci bojí, protože nemůže svobodně plánovat, to co bude zítra nebo co pozítří.“ (Internet. zdr. č.2)

Existuje celá řada negativních účinků a vlivů, které má vězeňské prostředí vůči jedincům ve VTOS. Všechna tato negativa vznikají především z přeplněnosti našich věznic, rozšířené distribuci lehkých i tvrdých drog a nemožnosti úniku před nepřízřivými spolubydlicími. Obecně se dá říci, že člověk musí změnit své chování ve vězení kvůli tomu, aby chránil sám sebe před negativními vlivy vězeňského prostředí. Dále uvádím některé z dalších negativních účinků trestu odnětí svobody, které výrazným způsobem napomáhají k negativní přeměně odsouzených.

Negativní účinky trestu odnětí svobody jsou dle Černíkové (2008, s.182)

- prostředí výkonu trestu představuje nahromadění osob s větší či menší mírou sociální poruchovosti chování;
- adaptace odsouzeného na vězeňskou subkulturu, přijetí vězeňskou subkulturou, což představuje „přiučení“ se kriminalitě, označováno jako prizonizace;
- racionalizační mechanismy v subkultuře odsouzených zabraňují přijetí zodpovědnosti za spáchaný trestný čin, racionalizace pocity nespravedlnosti, tvrdosti trestu, zatrpklosti, bezprávím, oprávněností agrese, nespolupráce;
- nedostatek příležitostí pro přijímání zodpovědnosti za volbu alternativ chování v důsledku převažujícího vnějšího řízení individua, vznik heteronomní morálky;
- prostředí chudé na vhodné pozitivní podněty, které by stimulovaly odsouzené ke změně chování a přijetí odpovědnosti za svůj způsob života;
- narušení volných vlastností;
- zpřetrhání pozitivních sociálních vazeb s prostředím rodiny, přátel, práce, zájmů, které mnohdy nejdou plnohodnotně nebo vůbec navázat;
- výkon trestu se odvíjí „funkcí plynutí času“ v případě nedostatečných pracovních možností věznice, při inertnosti odsouzeného k penitenciárním podnětům, při sebepoškozování směřující, k invaliditě, při zranění ze strany spoluodsouzeného;
- působení prizonizace při dlouhodobých trestech nebo při recidivách výkonu trestu odnětí svobody;
- pobyt ve vězení působí na snižování hodnoty sama sebe, zmenšuje se rozsah sociálního fungování odsouzeného a pak se velmi obtížně realizují výchovné a sociální intervenční zásahy;
- stigmatizace puncem kriminálního, která funguje jako překážka při sociální reintegraci;
- ochrana společnosti prostřednictvím uvěznění pachatele je limitována délkou uloženého trestu, pokud nedojde ke změně chování pachatele, ke změně jeho vztahu k sociálnímu prostředí;
- homosexuální orientace;
- finanční zadluženost.

1.3 Úskalí prizonizace u mladistvých

Nejdříve bychom měli vysvětlit koho vlastně považujeme za mladistvého? Mladistvý je osobou, kterou již nemůžeme považovat za dítě, ale zároveň ji nemůžeme považovat za dospělého. Z toho vyplývá, že se jedná o osobu, která již dosáhla věku patnácti let, ale ještě nedovršila osmnáctého roku.

Všechny děti do patnácti let nejsou trestně odpovědné, tj. nemohou být stíhány za spáchání trestného činu, a tím pádem nemohou být ani vystaveni vlivu prizonizace. Pokud se dopustí jednání, které jinak nese znaky trestného činu, řídí se podle občanského soudního řádu; tedy zákonu č.99/1963Sb. (tedy nikoliv podle trestního řádu). V tomto řízení musí mít dítě opatrovníka; zpravidla jím bývá advokát. Soud může dítěti uložit zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. Další možností, kterou soud má, je nařídit ochrannou výchovu nebo podrobit dítě dohledu probačního úředníka.

Pro osoby mladší osmnácti let, které se dopustily trestného činu, platí zvláštní režim. Ten je upraven v zákoně o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.). V novém trestním zákoně, který je účinný od 1. ledna 2010, byla sice hranice 15 let snížena na 14 let, ale ještě než tento zákon nabyl účinnosti, byla tato hranice vrácena zpět na patnáct let.

Trestné činy mladistvých se nazývají provinění. Aby se jednalo o provinění, za které by měl být mladistvý stíhán, příp. odsouzen, musí toto provinění vykazovat míru závažnosti vyšší než malou. Mladistvý musí mít vždy obhájce. Do vazby jej lze vzít jen v opravdu výjimečných případech.

V trestním řízení ve věcech mladistvých musejí všechny zúčastněné osoby dodržovat pravidla ochrany osobních údajů mladistvých, tj. mohou být zveřejňovány jen takové informace, které nemohou vést k odhalení totožnosti mladistvého. Všechny zúčastněné orgány, tj. policejní orgány, soudci, úředníci probační a mediační služby či

sociální pracovníci musejí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Podle zákona projednávají trestní věci mladistvých soudy pro mládež. V praxi to neznámá, že by byly vytvořeny nějaké nové soudní orgány, ale trestní kauzy mladistvých řeší specializovaní soudci obecných soudů.

„Je-li mladistvý soudem shledán vinným, neukládá se mu trest, ale tzv. opatření. Zákon zná tři druhy opatření: výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. Soud rovněž může upustit (případně podmíněně upustit) od uložení opatření.“ (Internet. zdr. č.4)

Mezi výchovná opatření patří: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Záleží na soudci pro jaké opatření se rozhodne. Osobně si myslím, že výchovná omezení jsou nejméně účinná z těchto opatření. Důvodem je nedostatek možností, jak uhlídat mladistvé, aby opravdu tato omezení dodržovali. Z toho vyplývá, že největší efekt tohoto opatření bude v kombinaci s dohledem probačního pracovníka, který pravidelně sleduje chování odsouzeného mladistvého v jeho prostředí.

K ochranným opatřením patří: ochranné léčení, zabezpečovací detence, ochranná výchova a zabránění věci či jiné majetkové hodnoty. Tato opatření jsou ukládána na základě jednotlivých provinění a je při jejich ukládání nutné přihlídnout k charakteru a rozsahu provinění. Rozdíl oproti výchovným opatřením je v prostředí, kde se opatření vykonávají. Jedná se především o psychiatrické a protialkoholické léčebny nebo zvláštní ústavy pro mladistvé.

Nejpřísnějšími opatřeními jsou trestní opatření mezi které patří: obecně prospěšné práce, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní a kulturní akce, zákaz činnosti, vyhoštění, peněžité opatření a především nepodmíněné odnětí svobody.

Nepodmíněné odnětí svobody lze uložit jen tehdy, kdy by žádná jiná opatření nevedla k dosažení účelu zákona, tj. zejména k nápravě mladistvého. Oproti dospělým obviněným se trestní sazby snižují na polovinu, přičemž dolní hranice nesmí přesáhnout

jeden rok a horní hranice 5 let odnětí svobody. Pouze v případech, kdy by dospělému pachateli mohl být uložen výjimečný trest, může být opatření odnětí svobody uloženo mladistvému až na 10 let. Toto trestní opatření se vykonává odděleně od dospělých odsouzených ve zvláštních věznicích pro mladistvé nebo alespoň ve zvláštním oddělení věznice. U nepodmíněného trestu odnětí svobody, jako jediného ze všech opatření, se může mladistvý jedinec setkat osobně s negativním vlivem prizonizace.

Tento fakt by měli při svém rozhodování zohlednit především soudci. Osobně se totiž domnívám, že se při současném stavu v našem vězeňství nepodmíněný trest odnětí svobody uložený mladistvému rovná jeho konci vést normální život. To, co ještě mladistvý neuměl nebo s čím do té doby neměl osobní zkušenost, se ve věznici za pár týdnů naučí a získá takové negativní návyky, kterých se bude jen těžko zbavovat do konce života. Zastávám názor, že věznice jsou školy zločinu. Tohoto přesvědčení jsem nabyl osobní zkušeností, když jsem sloužil u Vězeňské služby.

Všichni si musíme uvědomit, že zvláště pro mladistvé je odloučení od rodiny velkým psychickým problémem s kterým se do té doby nesetkali. Ztráta soukromí hraje v jejich chování také důležitou roli. K tomu přidejme období jejich tělesné a duševní proměny způsobené pubertou. Toto všechno jsou úskalí, kterými si musí všichni mladiství při výkonu trestu odnětí svobody projít a je na každém z nich, jakým způsobem se s tím vyrovná.

Měli by jsme brát na zřetel, že „staré“ vězně jen těžko změníme k lepšímu. Budoucnost českého vězeňství spočívá v zamezení kontaktu mládeže s vězeňským prostředím. Je nutno konstatovat, že čím dál více mladistvých putuje do výkonu trestu. Důvodem je samozřejmě jejich výchova v rodině, kterou stát nijak neovlivní. Ale problém vidím v nedostatečném využití alternativních trestů a v nedůsledném vynucování ochranných opatření státem.

Nebezpečný problém spatřuji v ukládání podmíněných trestů odnětí svobody. Mladistvému se stanoví zkušební doba a pokud v ní nepovede řádný život, bude muset vykonat trest odnětí svobody v příslušné věznici pro mladistvé. To je však velmi pravděpodobné, takže téměř třetina těchto trestů končí pobytem mladistvého ve věznici.

1.4 Dílčí závěry

Na začátku této kapitoly jsme si vymezili pojmy související s problematikou negativního působení prizonizace na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Zde bych vyzdvihl pojmy jako je institucionalizace, ideologizace a konformismus.

Zmínili jsme se o celkovém negativním vlivu vězeňského prostředí na odsouzené a detailně jsme rozebrali hlavně negativní účinky tohoto prostředí. Upozornili jsme na největší problémy současného vězeňství. Jedná o nedostatečnou kapacitu našich věznic, rozšířenou distribuci lehkých i tvrdých drog a nemožnost úniku před nepřizpůsobivými spolubydlicími.

Prizonizace ovlivňuje všechny vězněné osoby včetně těch mladistvých. Úskalí prizonizace u mladistvých spočívá v jejich celkovém nedostatku životních zkušeností, fyzické i duševní nevyzrálosti a celkové životní naivitě. To je způsobeno především jejich nízkým věkem a odtržením od rodiny.

2. Penologie

„Penologie je vědní disciplína, kterou lze nejobecněji charakterizovat jako vědu o trestech a trestání, nebo také jako vědu o výkonu trestu a jeho účincích. Předmětem jejího zkoumání jsou metody zacházení s pachatelem trestných činů, které co možná nejúčelnějším způsobem dosáhnout korektivní změny chování pachatele trestných činů tak, aby se mohl integrovat do společnosti jako řádný občan.“(Štěrbá, 2007, s.8)

„Penologie zkoumá efektivnost druhů trestů, které jsou uvedeny v trestním zákoně. Zvláštní pozornost věnuje trestu odnětí svobody pro specifické právní vztahy, zákonitosti a působení na pachatele, které nastávají při vykonávání.“(Štěrbá, 2007, s.8)

Podle názoru Černíkové (2008, s.10) „penologie využívá poznatky z etiologie, fenomenologie trestné činnosti při zkoumání geneze kariéry odsouzeného – podrobněji analyzuje u každého odsouzeného např. to, v jakém rozsahu a kombinaci se uplatňují jednotlivé faktory trestné činnosti. Penologie tedy poznává specifickou individualizovanou kombinaci faktorů trestné činnosti a na základě tohoto poznání vyslovuje možné přístupy k jejich korektivnímu zvládnutí. Poznatky z etiologie trestné činnosti jsou rozšiřovány o individuálně-osobnostní pohled a jsou tak poznatkově širším a hlubším základem pro vypracování preventivních opatření samotné kriminologie.“

Dle Sochůrka (2007) penologie nahlíží na trest a trestání z jiných pozic než trestní právo. Ale vraťme se ještě k samotnému původu výrazu Penologie. Penologie pochází z latinského *poena*, což v češtině znamená trest. Její zjednodušená definice dle internetového portálu wikipedie zní: Penologie je součást právní vědy, jež se zabývá výkonem trestu. Zkoumá účinnost různých druhů trestu, podmínky výkonu trestu, praktické otázky vězeňství, možnosti alternativních trestů, prevenci, recidivu a podobně.

2.1 Filozofie VTOS

Veškerou filozofii výkonu trestu odnětí svobody nalezneme v zákoně č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, kde je dán funkční a strukturální rámec pro výkon trestu odnětí svobody.

Dle tohoto zákona výkon trestu odnětí svobody zajišťuje Vězeňská služba České republiky, která je řízená generálním ředitelem. Vězeňská služba ČR spadá do resortu ministerstva spravedlnosti České republiky. Místem pro výkon trestu odnětí svobody jsou vězeňská zařízení – věznice a vazební věznice. Ve vězeňských zařízeních mohou být zřízena tzv. vězeňská zařízení jako jsou např. nemocnice nebo specializovaná oddělení pro vězně s psychopatickou strukturou osobnosti. Jsou to státní instituce zajišťující v celém komplexu zacházení s vězňenými osobami.

Jedním z nejdůležitějších kritérií výkonu trestu odnětí svobody je efektivita trestu. Aby byl trest co nejvíce efektivní, musí Vězeňská služba podle Kalvodové (2002) zajistit vhodné umístění odsouzených do odpovídajícího typu věznice. Filozofie správné diferenciacce věznic je tak jednou z důležitých součástí úspěšného vykonání trestu.

V České republice se dle zákona č. 169/1999 Sb. věznice dělí do čtyř kategorií. První kategorií věznic je věznice typu A – s dohledem. Do tohoto typu věznic jsou obvykle soudem zařazeni odsouzení, kterým (§ 39a trestního zákona) byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Do základní skupiny A se řadí odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení.

Druhým typem věznic je věznice typu B – s dozorem. Do tohoto typu věznic zařazuje soud zpravidla odsouzené, kterým byl uložen trest za TČ spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Do základní skupiny B se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti.

Věznice typu C – s ostrahou. Do tohoto typu věznice jsou zařazováni odsouzení, kterým byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem. Do základní skupiny C se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření.

Posledním typem věznice je věznice typu D – se zvýšenou ostrahou. Do tohoto typu věznice zařadí soud odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi (§ 41 odst. 1 tr.z.), kterému byl za zvlášť závažný trestný čin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu. Do základní skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací.

Filozofie VTOS spočívá především ve **výchovné funkci** trestu odnětí svobody. Dle Černíkové (2008:104) filozofie výkonu trestu odnětí svobody spočívá ve sledování specifických a individuálních výchovných cílů, vyvěrajících z penitenciárního výchovného procesu, obsaženého v zacházení s pachatelem.

1) **Specifické výchovné cíle** jsou zaměřeny na:

- odstranění nežádoucích forem chování,
- utváření a přetváření osobnosti ve smyslu pozitivních společenských norem a cílů,
- překonání protispolečenských tendencí,
- odstranění nežádoucích návyků,
- umění přizpůsobit se.

2) **Individuální cíle** jsou především zaměřeny na:

- adaptaci,
- osvojení si vědomostí, dovedností a návyků,
- přípravu odsouzeného na jeho budoucí život po propuštění z VTOS.

2.2 Výkon trestu a ochranná opatření

V dřívějších dobách nebyl původně vůbec výkon trestu spojován s odnětím svobody. „Pohledy na trest a jeho úlohu ve společnosti se postupně vyvíjely. Původně jediný smysl trestní sankce vycházejí z principu „oko za oko, zub za zub“ vyjadřoval odedávna nejdůraznějším způsobem trest smrti. Po staletí byl spolu s dalšími tělesnými tresty masově používán a zneužíván jako neobvyklejší sankce proti narušitelům zákonů a obyčejových norem soužití v nejrůznějších sociálně ekonomických a kulturních společnostech. Teprve v historicky relativně nedávné době byl co do frekvence svého použití nahrazen tresty spojenými „pouze“ s odnětím svobody.“(Kalvodová, 2002, s.9)

Podle Haly (2005) můžeme definovat výkon trestu jako záměrnou újmu způsobenou provinilci. Trest musí bolet. Bolest je atributem, podstatnou, neodmyslitelnou vlastností každého trestu. Pouze v bolesti se může ze špatného, porušeného, vlastním úsilím subjektu vytvořit nové, lepší. Pokud by bolest v některé ze svých forem nebyla v uloženém „trestu“ obsažena, nelze od něj očekávat naplňování funkcí, které jsou autentickému trestu připisovány.

U peněžitého trestu nalezneme bolest zakomponovanou v tísnivém vědomí nesvobody při rozhodování o vydání nemalé finanční částky, která by jistě za situace nepotrestání mohla být původním majitelem investována do uspokojení vlastních potřeb či zájmů, avšak při potrestání ji ze svého zorného a manipulačního pole neodvratně ztrácí.

U trestu obecně prospěšných prací je bolest přítomna v omezení svobody rozhodování o naplnění vlastního volného času – právě v něm je totiž v případě odsouzení nutno odpracovat soudem stanovený počet hodin bez nároku na finanční odměnu.

Nejpalčivější je bolest spojená s trestem odnětí svobody, která se odvíjí od razantního omezení svobodného rozhodování v mnoha okruzích u takto potrestaného člověka (výběr místa pobytu, mezilidských kontaktů, vlastních aktivit atd.).

Co se týká ochranných opatření, jsou vedle trestů samostatnou kategorií trestněprávních sankcí podle trestního zákoníku (zákon č.40/2009Sb., hlava V., díl 3). Jde o specifické právní následky trestného činu nebo činu jinak trestného, které ukládá soud na základě zákona, aby jejich výkonem v procesu výchovy, ochranného léčení, resocializace a likvidací určitých, s trestným činem spojených věcí zabezpečil ochranu společnosti.

Ochranná opatření jsou vedle pohrůžky trestu, ukládání a výkonu trestů, prostředky k dosažení účelu zákona. Soud je může v trestním řízení uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale také osobám, které nejsou trestně odpovědné (buď pro nepřičetnost či pro nízký věk). Jsou určitou újmou a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Újma způsobená výkonem ochranných opatření však není jejich funkční složkou, ale jen nevyhnutelným účinkem. V § 98 až § 104 trestního zákoníku jsou upravena tato ochranná opatření (§ 98 odst. 1):

- ochranné léčení,
- zabezpečovací detence,
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- ochranná výchova.

Ochranná opatření lze uložit všem kategoriím pachatelů, ochrannou výchovu lze uložit pouze mladistvému. Ukládání ochranné výchovy upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže (§ 98 odst. 2 trestního zákoníku).

Účelem ochranných opatření je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj a chránit společnost před pácháním trestných činů, respektive provinění mladistvými. Obecně se jejich ukládáním a výkonem sleduje především prevence, proto do popředí vystupují jejich terapeutické, výchovné a zabezpečovací složky. Konečným účelem je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, ale také léčba a izolace osob nepřičetných či méně přičetných, která vystupuje do popředí právě u zabezpečovací detence. Ochranná opatření v sobě na rozdíl od trestů neobsahují odsudek činu.

2.3 Druhý život a vztahy ve výkonu trestu

Druhý život vězňů nazýváme souhrnem asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných skupin.

Ve všech věznicích je přítomen druhý vězeňský život. Umožňuje jej hromadné ubytování vězňů, kdy „se věznice po uzavření katrů stává královstvím s vlastními pravidly a vlastním pojetím spravedlnosti“..., běžně se vyskytuje vzájemné napadání mezi vězni, okrádání, vydírání, vzájemná manipulace ke křivým svědectvím (což je velice účinný prostředek mystifikace a manipulace vězeňské služby), zastrašování, sexuální obtěžování, náhražkový sex, homosexualita, prostituce a další negativní jevy. Ačkoliv VS ČR činí opatření na ochranu potencionálních objektů násilí, sleduje případné agresory, je proti výše zmíněným projevům „druhého života“ vězňů v podstatě bezmocná.

Výčitky, že vězeňský personál se spíše věnuje ostraze a administrativě než přímé práci s vězni, jsou oprávněné jen částečně, protože druhý život je záležitost především nočních hodin či neviditelných struktur vztahů mezi vězni. Podstatou je sociálně deviantní systém hodnot a norem, které jsou v rozporu s platnými normami věznice, které zároveň odporují výchovné a korektivní funkci trestu. (Černíková, 2008, s.125)

Co se týká vzájemných vztahů mezi odsouzenými, tak je dle Mandyse „ důležité mít na paměti, že se ve výkonu trestu odnětí svobody často vyskytují osoby s poruchou osobnosti, s psychickým nebo duševním onemocněním. Život ve výkonu trestu nebo na ulici je náročnou stresovou situací. Jedinci pak mají sklony jednat impulzivně a mnohdy až agresivně a to se samozřejmě odráží na celkových vztazích mezi odsouzenými. Jedná se o osoby, jenž se snaží maximalizovat osobní zisk s užitím minimální osobní investice. Zjednodušeně lze říci, že se jedná o manipulující osoby se sklony ke lhaní. (Mandys, 2008, s.19)

Faktem zůstává, že každý vězeň, který se ocitne ve vězení, je vystaven vztahům mezi odsouzenými a musí se začít chovat podle zažitých pravidel. „Jakmile je však vězeň přijme za své, stává se imunním vůči vlivům konvenčního hodnotového systému. Tzn., že proces prizonizace mění nováčka na „plnohodnotného“ trestance. (Blatníková, 2004, s.144)

2.4 Efektivita trestu

Měřítkem účinnosti (efektivity) trestu je recidiva těch, kteří již vězením prošli. Dle kvalifikovaných odhadů se jedná o třetinové dělení. První třetina nově příchozích vězňů se již nikdy do vězení nevrátí, druhá třetina se bude znovu vracet a u poslední třetiny vězňů je jejich návrat do vězení závislý na kvalitě zacházení (obdobné rozložení nalezneme u substituční léčby závislosti na heroinu).

Otázkou je, zda by nepomohlo udělování dlouhodobějších trestů pro zvýšení efektivity trestu odnětí svobody. Dle Blatníkové (2004, s.7) „Nejsou názory na sankční politiku českých soudů jednoznačné. Při pohledu ve srovnání s průměrnou délkou trestů odnětí svobody v zemích západní Evropy se zdá být poměrně přísná a represivní. Část české společnosti, u které převládá obava z kriminality, považuje naopak tuto sankční politiku za příliš tolerantní, nezajišťující dostatečně odstrašující funkci trestání“.

V odborné literatuře se poukazuje na skutečnost, že při výkonu trestů odnětí svobody uložených na dobu delší než 5 let, vystupují do popředí penitenciární problémy spojené s dlouhodobou izolací odsouzených osob od vnějšího světa, s negativními vlivy vězeňského prostředí, s adaptací na vězeňskou subkulturu aj. Účel trestání se tak často redukuje na eliminování odsouzených osob ze společnosti a reedukační a resocializační funkce trestu odnětí svobody jsou potlačeny.

Dlouhodobé tresty, zejména pak výjimečné tresty odnětí svobody uložené na dobu od 15 do 25 let a na doživotí, trvale limitují volnou ubytovací kapacitu našich věznic a výkon těchto trestů je spojen se značnými náklady při nezbytné péči o přestárlé vězně.

„Zásadní otázkou trestní (sankční) politiky je proto dosažení náležité individualizace při ukládání trestů vzhledem k závažnosti spáchaného činu a osobě pachatele, a náležitá diferenciacie při výkonu uložených trestů odnětí svobody vzhledem k účelu trestání.“ (Blatníková, 2004, s.7)

Vlivem pokračující humanizace v současném vězeňství, kterého jsem byl svědkem v dobách služby u sboru, se výrazným způsobem snižovala efektivita trestu. Nebyl to jen můj subjektivní pocit. Tuto myšlenku zastávali všichni pracovníci ve věznicích a těch civilních nevyjímaje.

Naši zákonodárci nejspíš nechápu, jak obrovsky negativní vliv má dnešní stále stoupající humanizace na efektivitu trestu. Vězení má být přece omezením svobody. Nejen to; má být samozřejmě i omezením určitých práv. A to práv, kterých se právě odsouzení domáhají. Jak se tedy ve věznicích mají? A co všechno tam mají? Zadarmo.

V běžném životě člověk musí pracovat, platit daně a nájem, pak povinné sociální, důchodové pojištění, z kterého však asi jednou nedostane ani korunu. Musí si zaplatit zdravotní pojištění, aby ho ošetřili, elektrickou energii a jídlo, a z toho, co mu zbude, si zaplatí televizní poplatky, aby se večer mohl zabavit. Dále si může zaplatit permanentku do posilovny a internet. Má tedy právo o přístupu k informacím, ale také odpovědnost, to je to, že si za to musí zaplatit. Pokud chce tedy využívat těchto prostředků ke svobodnému přístupu k informacím, tak hold musí platit.

Dříve platilo rčení, že když někoho chytili při páčání trestného činu "Tak, a teď zaplatíš". Omyl. Opravte si svůj slovník, neboť v dnešní době platí: "Tak, a teď to za Tebe zaplatíme". Omezení svobody totiž zákonitě znamená i omezení práv, nikoliv však omezení odpovědnosti. Naši zákonodárci to asi však nepochopili nebo nechtějí pochopit.

Ve skutečnosti pomocí našich daní zaplatíme trestancům nejen nájem, jídlo, elektrickou energii a sociální a zdravotní péči, ale i drahou ostrahu. To vše je však i docela pochopitelné, neboť je to nezbytné, ale co už pochopitelné není je to, že se mohou dívat na televizi, mají přístup k internetu, studují university a to je nic nestojí.

Vězně to nestojí nic, ale nás ano. Oni tedy mají právo na svobodný přístup k informacím, sportovnímu vybavení stejně jako my zodpovědní dodržující zákon a pořádek. Rozdíl je pouze v tom, že vězni to mají zadarmo a ještě si toho neváží. Když jsem byl malý, tak mě doma učili, že nejdříve musím platit své dluhy a potom mě čeká „muzika“. V praxi tedy žádné kapesné, dokud ve škole nesplatím rozbité okno. Jak potom mohou dostávat trestanci peníze pro osobní potřebu, zatímco okradeným obětem nebyla uhrazena újma? Možná mám mnoho negativních zkušeností z období v uniformě a možná vše vidím zkresleně a špatně chápu souvislosti. Ale neměli by se nad těmito finančními rezervami zamyslet v době úsporných opatření naši zákonodárci?

2.5 Dílčí závěry

Termín penologie vznikl spojením dvou slov: latinského poena (trest) a řeckého logos (nauka). Je tedy zřejmé, že se jedná o nauku trestání, druhých trestů, jejich účinnosti a o vězeňských systémech, které v různých dobách a kulturách tresty v praxi realizují.

Jde tak o disciplínu, jenž má interdisciplinární a významně aplikovaný charakter. Využívá poznatků mnoha vědních oborů, kterými jsou zejména trestní právo, kriminologie, penitenciární pedagogika, psychologie, sociální práce, sociologie a psychiatrie.

Výkon trestu a účel se snaží definovat zákon č. 169/1999 Sb. V této kapitole nalezneme téměř kompletní soubor právních norem, které upravují výkon trestu odnětí svobody a úzce s ním souvisí. Jedná se především o zákony č. 40/2009 Sb., 141/1961 Sb. a další ze kterých jsem zde čerpal.

3. Trest odnětí svobody

Trestem odnětí svobody máme na mysli především trest odnětí svobodného pohybu člověka a odnětí jeho příležitostí k uspokojování svých lidských potřeb. Jedná se o izolaci jedince ve specifických podmínkách, které se výrazným způsobem odlišují od normálního života mimo vězení. Trest odnětí svobody se řídí zákonem č.169/1999Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou č. 345/1999Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.

Podle Laty (2007, s.94) je ukládání trestu bezvýjimečně limitováno požadavkem, že trestem nesmí být ponížena lidská důstojnost. Dodržování lidské důstojnosti je obsaženo v Listině základních práv a svobod v článku č.1. a patří mezi základní práva odsouzeného. „Svou lidskou důstojnost ponižuje pachatel u většiny trestných činů již tím, že se jich dopouští.“ (Novotný, 1967, s.34)

„Vězeňství naturalizuje legální moc trestat, tak jako legalizuje technickou moc disciplinovat. (Foucault, 2000, s.417)

3.1 Účel a druhy trestů

Podle trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., je hlavním účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovávat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působil výchovně i na ostatní členy společnosti. Podle Netíka (1991, s.26) je opravdu hlavním účelem trestu účinná ochrana společnosti. Uvádí tři mechanismy: pouhá izolace pachatele, odstrašení a regulace chování.

Druhy trestů dle trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. dělíme na tresty, které omezují svobodu a na tresty, které tuto svobodu odsouzeného nijak neomezují. Za spáchané trestné činy může soud uložit pouze tresty, které jsou vyjmenovány na následující stránce.

Druhy trestů:

- a) odnětí svobody,
- b) obecně prospěšné práce,
- c) ztrátu čestných titulů a vyznamenání,
- d) ztrátu vojenské hodnosti,
- e) zákaz činnosti,
- f) propadnutí majetku,
- g) peněžitý trest,
- h) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- ch) vyhoštění,
- i) zákaz pobytu.

3.2 Adaptace na život ve věznici

Je velmi ovlivněna hospodařením a provozem věznic, které je poznamenáno nedostatkem finančních prostředků. Mnohdy zastaralé nebo nevhodně stavebně řešené objekty a jejich vybavení jsou svépomocí udržovány na hranici hygienických a stavebních norem. Plány a projekty na rekonstrukce a modernizace zařízení zůstávají téměř všude v rovině teorie. Věznicím chybí prostředky na investice, s jejichž pomocí by mohlo dojít k zahájení rentabilní hospodářské činnosti, jež by mohla vést k odstranění řady problémů v dnešním vězeňství. Především jde o nákladnost výkonu trestu a vazby zatěžující státní rozpočet, nedostatek zájmových aktivit, nezaměstnanost vězňů a z toho plynoucí neschopnost vězňů hradit dluhy vzniklé vůči státu a vůči poškozenému.

Ze zkušeností Velikovské (2007), když se průměrný člověk zvyklý na běžný životní standard ocitne za mřížemi musí počítat s tím, že bude velmi překvapen. Podmínky, ve kterých jeho výkon trestu bude probíhat, mu ze začátku přijdou absolutně nevyhovující. Následně bude záležet na jeho adaptaci a jakým způsobem se s tím vyrovná. Specifickou vězeňskou mluvu (viz příloha č.4) se naučí ovládat za pár týdnů, ale mnohem větší problém bude mít s hygienickými, stravovacími a ubytovacími podmínkami ve věznici.

Podrobněji se zaměříme na hygienu ve věznicích, která v podstatě odráží napjatou, ne-li zoufalou ekonomickou a kapacitní situaci. Český hygienický výbor při návštěvách věznic, ale i z rozboru písemných stížností dospěl k jednoznačnému závěru, že hygienická situace věznic všeobecně není dobrá a je nutné ji řešit.

Nedostatek WC a jejich špatná vybavenost, mnohdy bez možnosti soukromí, je na pokraji lidské důstojnosti. Vězni nemají dostatečný přístup k teplé vodě na mytí; mnozí se pro nevhodně řešenou organizaci dostanou k teplé vodě jen jedenkrát týdně (to je zvláště znepokojivé u odsouzených a obviněných žen, které jistě musí mít vyšší nároky na hygienu). Praní oblečení bývá ve věznicích většinou zakázáno a za porušení zákazu může být udělen kázeňský trest. Dovoleno není ani nošení civilního oblečení. Vězni proto často chodí několik měsíců v páchnoucích špinavých oděvech.

Dalším nedostatkem, se kterým se odsouzený musí vypořádat, aby se plně adaptoval na výkon trestu, je stravování. Kvalita stravování představuje pro vězně jeden z nejdůležitějších aspektů života ve věznicích. Stížnosti na množství, jednotvárnost, teplotu a kvalitu stravy ze strany vězňů se až na výjimky nevyhnuly žádné věznicí. To je způsobeno především nízkou stravovací normou na vězně a den.

Všeobecně lze říci, že stížnosti vězňů na kvalitu nebo kvantitu stravy jsou asi do značné míry oprávněné. Ačkoli je strava vždy čerstvá, podhodnocení stravovací normy na ní je patrné. Jako službu konající dozorce mohu z osobní zkušenosti tento fakt potvrdit. Ve všech případech si odsouzení stěžují, že podávané jídlo je vlažné, někdy dokonce studené. V polovině případů odsouzeným nechutná – tohle je nařčení, které se nedá ověřit. Tvrdím, že sto lidí má sto různých chutí. V současné době se nadále používá nádobí zejména z hliníku, někde umělá hmota. Prostory ke stravování jsou většinou relativně vyhovující.

Nejobtížněji se odsouzení adaptují na kolektivní způsob ubytování. Ačkoli se odborná veřejnost shoduje, že pro práci s vězněm je ideální tzv. celový systém, ve většině věznic v ČR přetrvává vinou dědictví minulosti kolektivní způsob ubytování.

Vzhledem k vysoké přeplněnosti věznic, způsobené mimo jiné automatickým ukládáním trestu odnětí svobody soudy, nelze u většiny vězňů dostatečně respektovat požadavek důstojnosti. Nakupení vězňů, kdy v nejhorších případech vězeň nemá pro sebe ani dva metry čtvereční ubytovací plochy, je v rozporu s vězeňskými pravidly a předpisy tuzemskými i evropskými. Podle Bernarda (2005) to ve svých důsledcích způsobuje celou řadu negativních jevů, které vězeňské službě znemožňují naplňovat účel trestu, pokud jím míníme i reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti.

„Stísněný prostor vyvolává celou řadu psychologických problémů a především podporuje násilí. Nadměrná naplněnost navíc neúměrně zatěžuje vězeňský výkonný, odborný i vedoucí personál tak, že z nich činí administrativní pracovníky, kteří již většinou nemají čas ani energii na práci s vězněm.“ (Internet. zdr. č.5)

3.3 Formy agrese v penitenciárním prostředí

Jak bylo uvedeno v předešlé kapitole, stísněný prostor má za následek větší výskyt agrese. Tento problém současného vězeňství bych chtěl podrobněji rozebrat. Osobně si totiž myslím, že násilí a s ním spojené agresivní chování vězňů vzbuzuje u odsouzených největší respekt při odpykávání si jejich trestu.

Podle Mařádka (2005) lze násilí zařadit mezi poruchy chování, nebo-li anomální chování. Obecně se dá konstatovat, že ve vězení se vyskytují všechny typy agrese stejně jako v běžném životě. Útočníky jsou většinou vězni s agresivními sklony, popudliví, nesnášenliví a trpící poruchami osobnosti. Vyloučit nelze ani útok ve formě instrumentální agrese, např. za účelem útěku nebo jako důsledek aktuálního psychického stavu jinak relativně klidného a podřízeného vězně.

Základními formami agrese jsou fyzická, verbální a nepřímá agrese. Dále můžeme dělit agresi v penitenciárním prostředí podle objektu agrese, a to na agresi vězně vůči zaměstnancům, mezi vězni navzájem, zaměstnance vůči vězňům a mezi zaměstnanci.

Se všemi čtyřmi výše uvedenými druhy agrese mám osobní zkušenost. Vzájemnou agresi mezi zaměstnanci vězeňské služby, která byla jedním z hlavních důvodů ukončení mého služebního poměru u sboru (probíhala formou bossingu), zde nebudu rozebírat – nesouvisí přímo s tématem této práce.

Podrobněji bych chtěl popsat, jakým způsobem probíhá především fyzická agrese mezi vězni navzájem. Většinou jde o vzájemné napadení mezi dvěma nebo více vězni, a to buď formou jednorázového fyzického napadení (úder rukou do tváře, úder pěstí, odstrčení atd.) nebo (i když ne často) jde o rvačku. Důvodem fyzického napadení mezi vězni nejčastěji bývá vyvrcholení déle trvajících neshod, momentální rozepré, hádka, boj o pozici ve skupině vězňů a především šikana. Podle Hanuše (2005, s.26) je na prvním místě žebříčku vězeňských hodnot nikdy nezradit spoluvězně. V případě, že k tomu dojde bývá toto provinění vždy fyzicky potrestáno.

Další formou agrese, která je noční můrou všech uniformovaných i civilních zaměstnanců věznic, je fyzický útok vůči zaměstnanci. Může mít podobu plánovaného a připraveného útoku či se může jednat o spontánní reakci a útok; tedy neplánovaný.

U plánovaného útoku jde většinou o přepadení v rámci pokusu o útěk s cílem získat klíče, výzbroj, uniformu, a eliminovat jednu z překážek útěku, tedy příslušníka. Nutné je i počítat s vzetím personálu jako rukojmí (to však může být čin i tzv. „ze zoufalství“). Pachateli bývají vězni odhodlaní ke všemu, nemající tzv. „co ztratit“, většinou z mladších věkových skupin.

Nejčastěji vyskytovanou fyzickou agresí odsouzeného vůči zaměstnancům věznic je tzv. reaktivní fyzická agrese. Jde o formu agrese při konfliktu s vězněm. Situace nenadálého útoku lze většinou předejít a v některých případech konflikt nemusí vyvrcholit až fyzickým napadením příslušníka nebo zaměstnance, kdyby tito postupovali takticky. Toto ovšem neplatí u psychicky narušených vězňů.

Několikrát jsem byl fyzicky napaden odsouzeným při přímém výkonu služby v nemocničním pavilonu na psychiatrickém oddělení (VV Brno) a špatně zvolenou taktikou to určitě nebylo!

Důsledkem takového nečekaného napadení vězněm většinou bývá následná fyzická agrese zaměstnance vůči vězňům. Samozřejmě, že jde ve většině o zákonné použití donucovacích prostředků v souladu se zákonem č. 555/1992Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž, který toto použití umožňuje. „V minulosti se jednalo o poměrně běžný jev, který byl považován za součást vězňovy výchovy.” (Hendrych, 2010, s.37)

Věnujme se dalším formám agrese, které se nachází v penitenciárním prostředí. Jedná se především o verbální agresi ze strany vězňů, které jsem byl častokrát podroben. Je to nejčastější forma agresivního chování a spočívá v přímých slovních výpadech vězně vůči zaměstnanci či příslušníkovi. Nemusí jít pouze o vulgarismy, součástí těchto projevů je i křičení, vyhrožování stížnostmi, pomstou, ale i posměšky.

U neverbální agrese vězňů vůči personálu jde hlavně o organizování stěžovatelských kampaní, vymyšlení polopravd a nepravd, opakované osočování personálu z různých nepravostí. Některé tyto formy někdy vedou až k vážným psychickým obtížím personálu a znamenají pro zaměstnance VS značnou psychickou zátěž. (Černíková, 2008, s.127-129)

3.4 Dílčí závěry

Účelem trestu je chránit společnost před pachteli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působil výchovně i na ostatní členy společnosti. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Nedostatek mzdových prostředků a sociálního zázemí, jakož i pracovníků, se jeví jako jedna z nejzávažnějších příčin bezproblémové adaptace odsouzených na život ve vězeňském prostředí. Finanční tíseň ve vězeňství tak dopadá na všechny složky života ve věznici. Dokonce pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody může mít vážný dopad na zdraví odsouzených. Mnoho nekuřáků je z kapacitních důvodů nuceno bydlet s kuřáky.

Příčinami agrese v penitenciárním prostředí bývají běžné situace, které se během soužití lidí vyskytnou. Většinou jde o hádky, slovní napadání, ironické poznámky apod., které však mohou někdy přerůst až ve vzájemné fyzické potyčky.

4. Prostředí pro VTOS

Prostředí výkonu trestu odnětí svobody ovlivní úplně každého vězně. O tom nemůže být pochyb. Míra ovlivnění je závislá jak na délce výkonu trestu, tak i na počtu vykonaných trestů. Důležitým faktorem je i původní prostředí, ze kterého klient přichází.

4.1 Důsledky uvěznění jedince ve VTOS

Podle Blatníkové (2004, s.128) jsou hlavními důsledky uvěznění jedince ve výkonu trestu ztráty, k nimž vede věznění. A to konkrétně ztráta svobody, odnětí materiálních a nemateriálních statků, ztráta heterosexuálních vztahů, nedostatek bezpečí (ohrožení spoluvězni), omezení vlastní autonomie. To hlavně podle Blatníkové vede vězně k identifikaci s vězeňskou subkulturou, podporuje závadné chování a rozvíjí opoziční, hostilní postoje k personálu věznice a k jejím organizačním cílům. Z toho vyvozujeme jednoznačný závěr, že věznice není vhodným místem k ovlivnění lidského chování v sociálně pozitivním směru.

Dalším podstatným důsledkem uvěznění jedince ve VTOS je přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (rodinou, přáteli atd.), přerušení pracovních aktivit a vztahů, vykořenění z běžného života společnosti vedoucí po propuštění k problémům s opětovným začleněním do často již změněného prostředí. Průvodním jevem uvěznění je též značné potlačení individuality odsouzených osob, vedoucí u nich ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování, k převzetí vězeňských norem tzv. druhého života vězňů.

Zejména u mladších vězňů dochází v důsledku uvěznění k získání nežádoucích návyků, občas i k drogové závislosti a kontaktů na kriminální skupiny operující mimo věznice. Výzkumy, prováděnými psychiatry a klinickými psychology je opakovaně zjišťováno, že u dlouhodobě vězněných osob se lze velmi často setkat s duševními poruchami, např. neurózami a psychózami jako důsledek uvěznění.

4.2 Výchovné působení na osoby ve výkonu trestu

Myšlenka výchovné funkce trestu vzniká až v určité etapě vývoje společnosti, kdy měla už velké množství zkušeností s trestáním, s jeho účinností a kdy začala vyjadřovat určité očekávání od trestání. Vznik výchovné funkce trestu odnětí svobody je spojován s relativní teorií trestu, ve kterém je formulován účel trestu, tedy cíle trestu užitečné pro společnost a tím i oprávněnost trestu. Rozvíjení výchovné – regulativní funkce trestu včetně objevování prostředků k jejímu dosažení je patrné v historickém vývoji penologických systémů až po současnost.

Samotnou realizaci výchovné funkce trestu odnětí svobody představuje systém aktivit, podmínek a zásad, které musí být uplatňovány, aby trest odnětí svobody měl výchovný účinek. Výchovná funkce trestu je realizována především v procesu zacházení s odsouzenými, který se odvíjí ve vymezeném rámci a vymezenými prostředky danými zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Pojem zacházení obsahuje souhrn aktivit směřovaných k pachateli trestných činů, které provádí specializovaný pracovník. Jeho úkolem je především vést odsouzené k práci, ke vzdělání a především k samostatnosti. Dále se snaží kladným způsobem ovlivnit jejich chování a názory.

Souhrn uvedených činností je realizován s ohledem na dynamiku a úroveň sociálních interakcí v konkrétním prostředí z hlediska individuálních potřeb odsouzeného. Cílem je, aby obsah zacházení vedl k uschopnění odsouzeného k sociálně vyzrálejšímu – odpovědnějšímu chování odsouzeného. Je to proces, ve kterém se odsouzený stává samostatnějším, rozhodujícím subjektem, s přiměřenou odpovědností za důsledky svých rozhodnutí a jednání. (Černíková, 2008, s.99)

Pro každého odsouzeného ve VTOS je ve vzájemné spolupráci psychologa, pedagoga, vychovatele, sociálního pracovníka a lékaře zpracován program zacházení (dříve resocializační nebo reedukační program). Program zacházení zahrnuje pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci.

Sestavení a stanovení programu zacházení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Odsouzený má mít možnost zvolit si z těch programů, které správa věznice považuje za vhodné. Pokud si žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem věznice. Hlavním cílem programu zacházení s odsouzeným je tedy vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci.

Zákon stanovuje, že základem pro programy zacházení je zpracování komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku jeho trestu, charakterové vlastnosti a příčiny trestné činnosti. Odsouzenému má být posléze nabídnut výběr programů zacházení, z nichž si může zvolit ten, který mu nejlépe vyhovuje. Pokud si nevybere, je mu určen program základní. Skutečnost je ale bohužel taková, že pracovníci, kteří se podílejí na výkonu programu zacházení s odsouzeným, jsou zcela přetížení a mají na starosti někdy až 10 krát více klientů, než mohou zvládnout. Nedostatek finančních prostředků navíc brání realizaci mnohdy zajímavých nápadů.

Zaměstnávání vězňů je velice důležitou součástí programu zacházení; o problémech s jeho naplňováním bylo pojednáno výše. Vedle toho je však neméně důležité vzdělávání vězňů a jejich rekvalifikace. Vedení věznic obvykle volí mezi možnostmi vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů ty, jež nepřinesou příliš vysoké náklady, a které jsou uplatnitelné pro zajištění chodu nebo hospodářské činnosti věznic. Jde zejména o kvalifikace natěračce, lakýrníka, zedníka, elektrikáře, obráběče kovů, vazače knih apod.

Jako se již mnohokrát osvědčilo přísloví „kdo si hraje, nezlobí“, tak i zaměstnání odsouzeného ať už prací, vzděláváním, sportem, četbou či jinými aktivitami během dne je jednoznačně prospěšné. Odsouzený nemá čas a možná ani myšlenky na znepríjemňování života sobě, spoluvězňům ani zaměstnancům VS. Závěrem je třeba zdůraznit, že způsob zacházení s odsouzenými je velmi podstatnou součástí výkonu trestu odnětí svobody a měla by se mu věnovat zvýšená pozornost.

4.3 Současné problémy v postpenitenciární oblasti

Pod výrazem postpenitenciární péče rozumíme v podstatě nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak může ji pojmout jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence, a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.).

Postpenitenciární péče se dá dle Černíkové rozdělit na nucenou, která je obvykle vymezená zákonem a v určité míře nadále propuštěného omezuje (např. probace, ambulantní ochranné léčby apod.), a dobrovolnou, která znamená dobrovolné rozhodnutí klienta o zahájení ale i ukončení kontaktu, např. nízkoprahová centra, charitativní organizace, atd.

Péče postpenitenciární by měla plynule navázat na péči penitenciární. Včasné zahájení postpenitenciární péče např. snižuje riziko „šoku ze svobody“, zejména po dlouhodobějších trestech. Černíková uvádí následující důvody potřeby postpenitenciární péče: potřeba odborné pomoci propuštěnému při adaptaci na podmínky života ve společnosti, nálepka kriminálního, pocit sociální vykořeněnosti, problémy s obnovením partnerských vztahů, nutnost splácení dluhů a především vábení bývalých kamarádů a bývalých spoluvězňů.

Současné problémy v postpeniterciární oblasti nejčastěji řeší zpřetrhání sociálních vazeb nejen neúčinných (se členy party), ale především sociálně užitečných (např. rozbití rodiny), sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení) jako překážka jeho resocializace, zejména reintegrace do společnosti, narušení volných vlastností vězňů (sebeovládání, samostatnost, schopnost rozhodovat se, vnitřní ukázněnost), gradace komplexů méněcennosti (zejména u mladistvých), růst zadluženosti a také homosexuální orientaci.

Ovšem největším současným nedostatkem, který spatřuji v dnešním vězeňství jsou podmínky v oblasti peniterciární, v nichž máme připravovat vězně jak žít v běžném životě. Tyto podmínky lze považovat do jisté míry za desocializační, nikoliv za resocializační. Ztráta základních sociální vazby na rodinu vede ve svých důsledcích

často k hledání sociálního zázemí v kriminálních partách, což vede k fixaci na „vězeňské známosti“. Připojí-li se k této orientaci ještě dlouhodobější návyk na vězeňské prostředí a v důsledku něho nesamostatnost, zejména neschopnost samostatně se rozhodovat a vnitřní neukázněnost, neschopnost najít a udržet si stále zaměstnání při zadluženosti, nemůžeme stanovit příznivou prognózu dalšího vývoje takového jedince. Cílem je integrovat klienta do užšího i širšího prostředí – to znamená, osvojení si akceptovatelného životního stylu.“ (Štěrba, 2007, s.111-116)

4.4 Dílčí závěry

Ve věznicích se vyskytují i jevy, které jsou v rozporu se snahami o korekci chování a postojů odsouzených a jejich odklonu z kriminální kariéry. Proto pobyt odsouzených ve věznicích s sebou nese plno negativních jevů a rizik.

Ztráta základní sociální vazby na rodinu vede ve svých důsledcích k hledání zázemí v homogenních kriminálních partách, co vede k fixaci na „vězeňské známosti“. Za spolupůsobení návyku na vězeňské prostředí, v důsledku toho i nesamostatnost, neschopnost najít a udržet si stále zaměstnání.

Podmínky výkonu trestu považují mnozí penologové, peniterciární psychologové a peniterciární pedagogové za desocializační a nikoliv resocializační. Tento názor je velmi odstrašující, protože potvrzuje mínění veřejnosti, že výkon trestu neplní zcela svůj účel.

5. Výzkum sociálně znevýhodněného vězeňského prostředí a jeho vliv na osoby ve VTOS

Problematikou kvality života osob ve VTOS a sociálně znevýhodněným prostředím ve věznicích jsme se zabývali v předcházejících kapitolách. Specifikovali jsme postavení odsouzených při VTOS hlavně z aspektu omezení kontaktu s rodinným prostředím, a také jsme si přiblížili typologii sociálně znevýhodněného vězeňského prostředí a pokusili se najít možnosti kompenzace omezení kontaktu s rodinnými příslušníky a ztráty osobní svobody. Dále jsme vymezili základní pojmy jako je prizonizace, samotný výkon trestu a pojmy, které úzce souvisí s vybranou tematikou.

Nyní se pokusíme pomocí výzkumu navázat na již uvedené teoretické poznatky o sociálně znevýhodněném prostředí odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody ve věznicích v jihomoravském kraji. A také plynule navážeme na negativní vliv prizonizace na osobnost jedince při VTOS.

5.1 Metoda výzkumu

V průzkumu jsme využili dotazníkové metody a empirické sondy na dokreslení dotazníkové metody.

5.1.1 Dotazník

Abychom zjistili co nejvíce potřebných informací od co největšího počtu odsouzených v co nejkratším čase, bylo v našem případě využito metody dotazníku. **Dotazník** je vlastně způsob psaného řízeného rozhovoru. Na dotazy, které jsou na rozdíl od rozhovoru psané, se vyžadují písemné odpovědi.

Dotazník je méně časově náročný než rozhovor. Při sestavování dotazníků je třeba promyslet a přesně určit hlavní cíl dotazníkového průzkumu, logicky a stylisticky správně připravit konkrétní otázky. Otázky by měly být anonymní. Tím lze zvýšit upřímnost odpovědí. Dotazník umožňuje zkoumat i velký počet osob současně, takže je v krátké době možno získat velké množství výpovědí. Odpovědi však bývají často subjektivně zkreslené (i nevědomě). Zkoumané osoby mohou při vyplňování dotazníku více zvažovat své odpovědi; nejsou pod tlakem nutnosti okamžité odpovědi jako je tomu například při aplikaci metody rozhovoru.

Dotazník (příloha č. 1) – dotazník navazuje na cíle empirické části, byl zpracován pro účely zjištění informací o chování odsouzených ve věznicích v Jihomoravském kraji. Dotazník se skládá z úvodní části, dvanácti otázek, demografických informací o respondentovi a závěrečného poděkování. Otázky se zaměřují na informace o vzájemných vztazích mezi odsouzenými, prostředí ve kterém vykonávají trest odnětí svobody a celkového vlivu prizonizace na kvalitu života odsouzených za mřížemi. V dotazníku byly použity různé typy otázek; otázky uzavřené s výběrem možností, otázky škálové a na závěr otázky otevřené.

Žádosti o vyplnění dotazníků byly předány ředitelům věznic v Jihomoravském kraji (Brno, Kuřim, Rapotice, Znojmo), kteří tyto žádosti schválili (viz příloha č.5). Následně došlo k předání dotazníků pověřeným vychovatelům, a ti zajistili jejich distribuci mezi odsouzenými.

5.1.2 Empirická sonda

V našem případě, jako další metoda, byla využita metoda empirické sondy formou rozhovoru. Výsledky rozhovoru byly zaznamenávány a výsledky později analyzovány.

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Z terminologického hlediska termínem rozhovor nebo-li interview označujeme takový rozhovor, který je moderovaný a prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie.

Interview je prováděno obvykle s jednou, maximálně třemi osobami, aby nedocházelo ke vzniku fenoménů, jako je např. skupinová dynamika. Interview může mít podobu nestrukturovanou, polostrukturovanou nebo strukturovanou.

Polostrukturovaný rozhovor, kterého bylo v našem případě využito, je nejrozšířenější metodou. Vyžaduje také náročnější technickou přípravu. Je třeba si vytvořit určité schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se účastníků dotazujeme. Obvykle je možné zaměňovat pořadí, a dle potřeby a možností tedy toto pořadí upravovat, abychom tím maximalizovali výtěžnost interview. Některé pasáže jsou ponechány více na tazateli, včetně samotného znění a pořadí otázek, jiné části naopak mohou mít strukturovanou formu a vyžaduje se u nich po tazateli striktní dodržení pořadí a znění otázek. Velkou výhodou je také možnost pokládat doplňující otázky i u odpovědí, které účastník dává na pevně strukturované podněty. (Miovský, 2006, s.161)

U rozhovoru musí být dána některá metodická pravidla pro jeho uskutečnění:

- respondenti musí být předem upozorněni, že veškeré informace získané z rozhovoru budou zcela anonymní a budou použity pouze pro účely dané práce
 - odpovědi jsou zaznamenány pouze autorem průzkumu
 - rozhovor je uskutečňován pouze se souhlasem respondenta
 - pouze po předchozí domluvě mohou být výpovědi zaznamenány na diktafon
- rozhovoru se mohou účastnit pouze osoby, které vypovídají, bez přítomnosti třetí osoby

5.2 Cíl výzkumu, výzkumné otázky, hypotézy výzkumu

Dle vyhotovených teoretických poznatků týkajících se vězeňského prostředí, kde odsouzené osoby tráví výkon trestu v sociálně znevýhodněných podmínkách, jsem si stanovil základní výzkumný problém: **Opravdu působí prizonizace negativně na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody?**

Cílem mého výzkumu je odpovědět na otázku: **Lze ovlivnit nějakým způsobem dopad negativního vlivu prizonizace na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody?**

Dílčím cílem mého výzkumu je ověření následujících hypotéz:

H1: Čím delší je pobyt odsouzeného ve VTOS, tím negativnější je dopad prizonizace na jeho osobnost.

H2: Jsou-li ve vězeňském prostředí napjaté a konfliktní vztahy, je předpoklad, že negativní působení prizonizace na odsouzeného bude výraznější.

H3: V případě, že sociální podmínky (životní styl, hodnoty, volný čas, styl výchovy, vzdělání) ve vězeňském prostředí jsou nějakým způsobem narušené, je zde větší předpoklad negativního ovlivnění prizonizací.

H4: Přirozené chování a systém hodnot z civilního života člověka se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody mění.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvoří odsouzené osoby, které vykonávají trest odnětí svobody ve věznicích v Kuřimi, Rapoticích, Znojmě a Vazební věznici v Brně.

Dotazníky (viz příloha č.1) byly odeslány do věznic v počtech dle ubytovacích kapacit jednotlivých věznic. Seznam věznic a celková statistika dotazníkového výzkumu se nachází na konci této práce v příloze č.3. Jak již bylo zmíněno, věznice mají různý počet odsouzených, a z tohoto důvodu bylo zasláno do věznice v Kuřimi 200 ks, do Rapotic 200 ks, do Znojma 150 ks a do vazební věznice v Brně 49 ks dotazníků. Bylo tedy rozesláno celkem 599 ks dotazníků s žádostí o vyplnění odsouzenými. Samotná distribuce dotazníků po věznicích proběhla prostřednictvím k tomu určených vychovatelů. Do stanoveného termínu byla návratnost dotazníků celkem 348 ks. Přičemž z vazební věznice Brno, kde jsem 4 roky sloužil, byla návratnost 49 ks, tedy stoprocentní (jako v jediném případě). Návratnost dotazníků byla ovlivněna i stávkou vězňených osob. S tímto případem jsem se setkal v kuřimské věznici, kde odsouzení odmítali vyplňovat dotazníky a jiné formy veřejného výzkumu.

Rozhovory byly uskutečněny v průběhu jednoho měsíce s pracovníky vězeňské služby ČR. Konkrétně se jednalo o tři osoby z věznice Rapotice a čtyři osoby z Vazební věznice Brno. Délka rozhovoru se pohybovala s jednou osobou kolem půl hodiny.

5.4 Analýza výsledků dotazníků

V této kapitole analyzujeme odpovědi z dotazníkového šetření a ověřujeme již dříve zmíněné hypotézy H1, H2, H3 a H4.

Délka trestu odnětí svobody

V dotazníku je **hypotéza č.1** testována otázkami č. 1, 2 a 10.

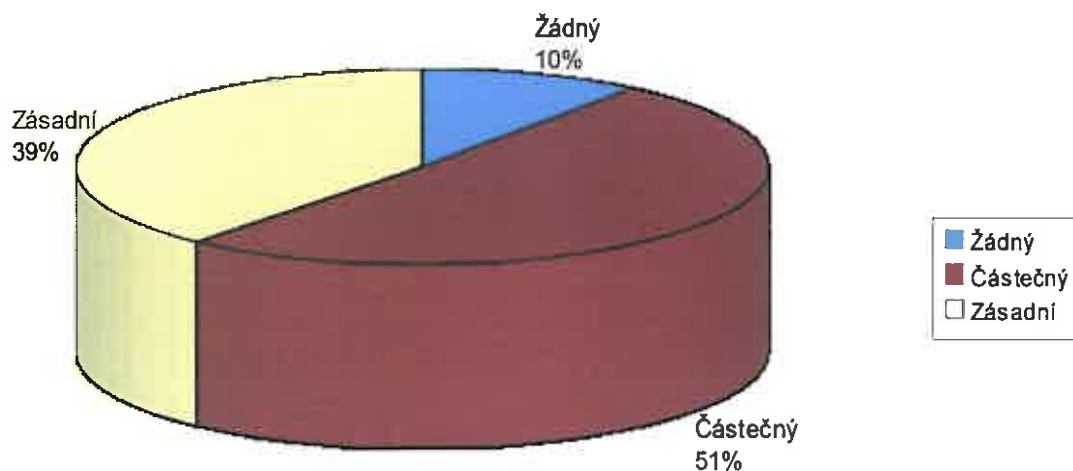
Otázka č. 1 „Čím je pobyt ve vězení delší, tím **NEGATIVNĚJŠÍ** je jeho dopad na člověka a jeho osobnostní charakteristiky.“ - nabízené možnosti - délka pobytu nemá žádný vliv, délka pobytu má částečný vliv a délka pobytu má zásadní vliv.

Otázka č. 2 „Čím delší je trest odnětí svobody, tím je Vaše chování ve vězeňském prostředí...“ - agresivnější, uzavřenější, odevzdanější a jiné, uveďte jaké.

Otázka č. 10 „Po kolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?“ - poprvé, podruhé nebo potřetí, počtvrté nebo popáté a jiné uveďte jaké.

Graf č. 1 - Vliv délky trestu na negativní chování a změnu osobnostních charakteristik odsouzených.

Vztah mezi délkou trestu a změnou chování odsouzených

Z grafu na předchozí stránce je patrné, že více než polovina dotazovaných připouští, že délka pobytu strávená za mřížemi má částečný vliv na jejich negativní chování při výkonu trestu odnětí svobody. Na druhou stranu každý desátý odsouzený tvrdí, že na jeho chování délka trestu nemá vliv žádný a je mu úplně jedno, kolik si musí odsedět, jelikož jeho chování nemůže být nijak ovlivněno.

Graf č. 2 – Vliv délky trestu na agresivitu, uzavřenost, odevzdanost a jiné povahové vlastnosti odsouzených

Druhý graf se týká změny chování odsouzených v závislosti na délce trestu odnětí svobody. Nejvíce zastoupenou skupinu tvoří trestanci, kteří se před vězeňským prostředím uzavírají sami do sobě. Z průzkumu vyplynulo, že čím vyšší je trest, tím více se odsouzený snaží uniknout před okolním prostředím a hledá si svůj svět; méně si všímá prostředí kolem něj. Čtvrtina respondentů se začíná chovat odevzdaněji a plně se podrobuje vězeňskému systému a řádu. Šestnáct procent odsouzených na sobě pozoruje, že s vyšším trestem se jejich chování stává agresivnější. Zbývajících 14% uvádí, že jejich chování neodpovídá žádná ze tří nabízených možností a že se jejich chování stává zoufalejším, úzkostlivějším apod. Dále zhruba polovina z poslední skupiny uvádí, že se jejich chování nemění, a že zůstávají sami sebou i při vyšší výměře trestu.

Graf č. 3 – Souvislost mezi agresivitou a recidivou.

Téměř tři čtvrtiny dotázaných, kteří vyplnili dotazník, jsou poprvé za mřížemi. Čtvrtina odsouzených si odpykává druhý či třetí trest. Pouhá 2 % se dají označit za recidivisty, protože jsou ve výkonu trestu počtvrté nebo popáté. Zajímavé je zjištění, že z odsouzených, kteří vykonávají druhý či třetí trest, pouze dva jedinci z celkových dvaadvaceti zatrhli u otázky č. 2 odpověď A ("Čím delší je trest odnětí svobody, tím je Vaše chování ve vězeňském prostředí..." - agresivnější.). Z této skutečnosti se dá usuzovat, že největší riziko agresivního chování se vyskytuje u odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé a berou agresivní chování jako přirozenou reakci na neznámé prostředí.

Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno následující: devět z deseti odsouzených připouští, že s vyšším trestem se jejich chování stává negativnější. Dokonce více než polovina respondentů uvádí, že vyšší trest má ZÁSADNÍ vliv na jejich negativní chování. Pouze 16 % dotázaných uvádí, že s vyšším trestem stoupá jejich agresivita. Z toho je však přes 90 % prvotrestanců, kteří se s největší pravděpodobností při dalším trestu budou chovat již vyžadovaným způsobem chování dle řádu věznice, protože budou vědět, co je při výkonu trestu čeká.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že **čím delší je pobyt odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, tím negativnější je dopad prizonizace na jeho osobnost.**

Hypotéza č.1 – verifikováno

Chování odsouzených

V dotazníku je **hypotéza č.2** testována otázkami č. 4, 5, 6 a 8.

Otázka č. 4 „Jaké je chování příslušníků Vězeňské služby k Vaší osobě?“ (příčemž 1 se shoduje nejvíce s uvedeným termínem a 5 je jeho opakem) - nepřátelské, profesionální a konfliktní (u všech tří vlastností měli respondenti zvolit známku 1 - 5)

Otázka č. 5 „Jaké je chování ostatního vězeňského personálu (vychovatelů, psychologů, lékařů, sociálních pracovníků,...) k Vaší osobě?“ (příčemž 1 se shoduje nejvíce s uvedeným termínem a 5 je jeho opakem) - nepřátelské, profesionální a konfliktní (u všech tří vlastností měli respondenti zvolit známku 1 - 5)

Otázka č. 6 „Dokáže negativní chování Vašich spoluvězňů někdy ovlivnit i Vaše chování?“ - nikdy, občas, často, velmi často a vždy.

Otázka č. 8 „Celkově vztahy mezi odsouzenými vnímáte jako...“ (z každé dvojice Vámi vybranou odpověď zakroužkujte) - přátelské či nepřátelské, pozitivní či negativní a konfliktní či nekonfliktní.

Tabulka č. 1 – Chování příslušníků Vězeňské služby

Chování příslušníků Vězeňské služby

Chování	Průměrná známka
Nepřátelské	3,6
Profesionální	2,3
Konfliktní	3,6

Nejvíce mnou očekávané odpovědi byly v dotazníku u otázky č. 4. Velmi mě zajímalo, jakým způsobem odsouzení vnímají chování příslušníků VS ke své osobě, protože jsem byl jedním z členů ozbrojeného sboru a měl jsem možnost zažít chování odsouzených na vlastní kůži. Z tabulky jasně vyplývá, že chování příslušníku VS je

velmi profesionální, ale zároveň jej většina odsouzených vnímá jako vcelku nepřátelské a konfliktní (nutno zdůraznit, že 1 se shoduje nejvíce s uvedeným termínem a 5 je jeho opakem). Při povaze zaměstnání příslušníka vězeňské služby se počítá s tím, že právě on bude představitelem nuceného zla v očích odsouzených, a to se nám v odpovědích potvrdilo. Velmi mile mě překvapil fakt s jakým způsobem vnímají trestanci profesionalitu výkonu služby u příslušníků VS. Osobně jsem očekával, že známka za tuto vlastnost jejich chování bude mnohem horší a že se bude pohybovat minimálně na úrovni nepřátelského a konfliktního chování.

Tabulka č. 2 - Chování vězeňského personálu (vychovatelů, lékařů,...)

Chování ostatního vězeňského personálu

Chování	Průměrná známka
Nepřátelské	3,8
Profesionální	2,3
Konfliktní	3,8

V tabulce č. 2 vidíme velmi podobná čísla jako v tabulce předcházející. Chování ostatního vězeňského personálu je velmi profesionální, ale zároveň jej většina odsouzených vnímá jako hodně nepřátelské a konfliktní (upozorňuji, že 1 se shoduje nejvíce s uvedeným termínem a 5 je jeho opakem).

I zde jsem očekával, že známka za profesionalitu bude mnohem horší a že se bude pohybovat minimálně na úrovni nepřátelského a konfliktního chování. Nakonec se ukázalo, že profesionalita výkonu služby u ostatního vězeňského personálu je na stejné úrovni jako u příslušníků vězeňské služby.

Co mě velmi překvapilo, bylo zjištění, že známka za nepřátelské a konfliktní chování, kterou od vězňů obdrželi vychovatelé a lékaři je vyšší než u příslušníků sloužících v uniformě. Čekal jsem pravý opak a vůbec si nedokáži vysvětlit, čím by to mohlo být způsobené.

Graf č. 4 – Dokáže chování Vašich spoluvězňů ovlivnit i Vaše chování?

Výše uvedený graf zobrazuje odpovědi na stěžejní otázku celého dotazníku. Poodhaluje, jak často se nechají odsouzení strhnout negativním chováním svých kolegů za mřížemi. Toto ovlivnění považují za jeden z největších problémů negativního vlivu prizonizace.

Přes 1/2 dotázaných připouští, že se občas nechávají strhnout k negativnímu chování svými spolubydlícími. Další téměř pětina se nechává často negativně ovlivnit ve svém chování spoluvězni. Dále graf ukazuje, že 2 % dotázaných velmi často a 4 % vždy podlehnou a přizpůsobí své chování negativním reakcím jejich spoluvězňů.

Našla se ovšem téměř pětina (18 %) z oslovených, kteří tvrdí, že se v žádném případě nenechají ovlivnit negativním chováním svých spoluvězňů a že jejich chování zůstává plně pod jejich kontrolou. Z praxe mohu potvrdit, že opravdu zhruba každý pátý odsouzený se chová dle svého morálního přesvědčení a negativními reakcemi svých spoluvězňů se nenechá v žádném případě strhnout. Většinou se jedná o odsouzené, kteří jsou uzavřeni sami do sebe a okolní svět se snaží moc nevnímat.

V dotazníkú v otázce č. 8 bylo naším úkolem zjistit jaké panují celkové vztahy mezi odsouzenými v našich věznicích. Pro jednoduchost jsem dal respondentům vždy na výběr z dvojice odpovědí, aby zakroužkovali odpověď, co je jim dle jejich názoru bližší. Výsledek, jak vnímají odsouzení vzájemné vztahy mezi sebou při výkonu trestu, nalezneme na grafech č. 5a, 5b, a 5c.

Graf č. 5a – Celkové vztahy mezi odsouzenými vnímají sami odsouzení jako...

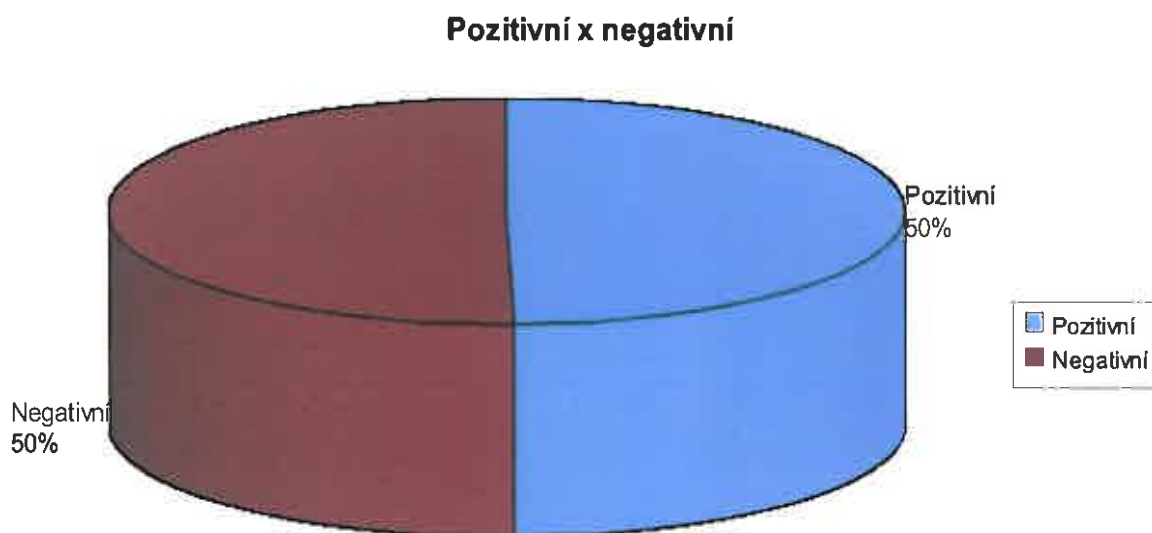

Sedm z deseti odsouzených vnímá vztahy mezi vězni při výkonu trestu odnětí svobody jako přátelské. Téměř všichni odsouzení, kteří označili chování svých spolubydlících za nepřátelské, jsou v grafu č. 5c zařazeni v kolonce konfliktní.

Zajímavostí bylo i komplexní vyhodnocení otázky č. 8 jako celku, kdy jsem u pár respondentů zaregistroval, že celkové vztahy mezi odsouzenými považují za přátelské, ale přitom i za negativní a konfliktní.

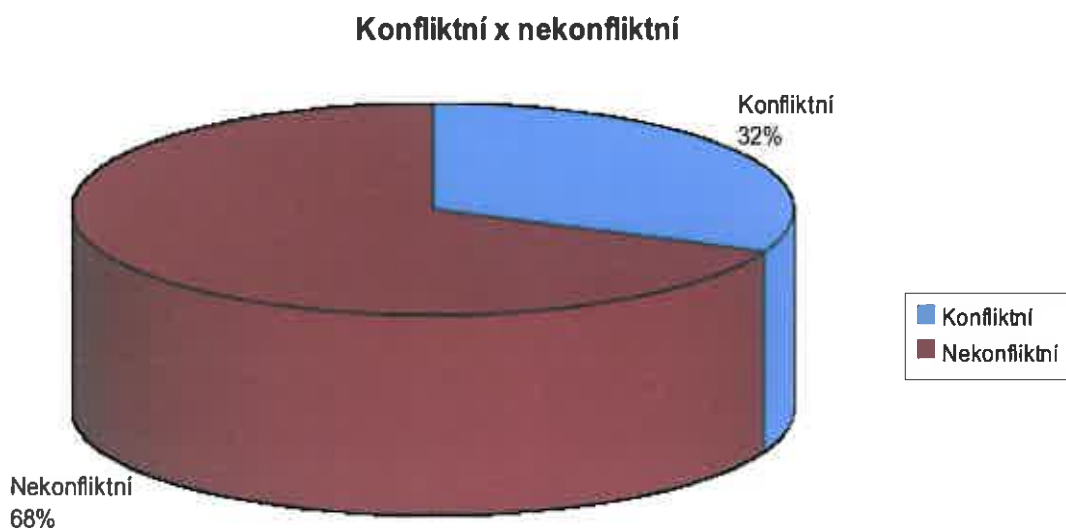
Další pikantností byl fakt, že část odsouzených se nedokázala rozhodnout, kterou z dvojice odpovědí vybrat, a připisovali do dotazníku své vlastní odpovědi. Tyto dotazníky byly vyřazeny a označeny za nesprávně vyplněné.

Graf č. 5b – Celkově vztahy mezi odsouzenými vnímají sami odsouzení jako...

Přesně polovina odsouzených vnímá celkové vztahy mezi odsouzenými jako pozitivní. Druhá polovina zase tyto vztahy vnímá jako negativní. Osobně jsem spíše očekával, že bude převládat odpověď s negativní vnímáním, ale byl jsem vyveden z omylu. Je pro mě velmi příjemným zjištěním, že celá polovina vězňených osob vnímá vztahy mezi odsouzenými pozitivně.

Graf č. 5c – Celkově vztahy mezi odsouzenými vnímají sami odsouzení jako...

Graf č. 5c na předcházející straně poukazuje na fakt, že třetina odsouzených považuje celkové vztahy mezi odsouzenými za konfliktní. Zbývající dvě třetiny jsou názoru, že vztahy mezi odsouzenými konfliktní nejsou.

Celkově lze konstatovat, že chování odsouzených vůči svým spolubydlícím je přátelské a nekonfliktní. Toto chování je však částečně vynucováno procesem ideologizace a institucionalizace (viz teoretická část). Potvrzeno to bylo i v odpovědích některých odsouzených, kteří měli potřebu se rozepsat u otázky č. 11 ("Co je hlavní příčinou změny Vašeho chování ve vězeňském prostředí oproti běžnému chování na svobodě?") a stěžovali si na skutečnost, že si nemohou vybrat spolubydlící a musí trávit svůj volný čas s lidmi, kterým by se v civilním životě zdaleka vyhnuli. Tuto skutečnost považují za největší negativní vliv, který v sobě proces prizonizace skrývá. Kapacita našich věznic nedává možnost výběru. To je fakt, který je obecně znám a zmínka o něm se nepřímo vyskytla i ve vyplněných dotaznících, aniž by se na to v dotazníku nějaká otázka přímo zaměřila. Z tohoto důvodu jsou nuceni odsouzení měnit chování a běžné návyky.

Co se týká chování odsouzených vůči příslušníkům VS a ostatního vězeňského personálu, tak musíme překvapivě přiznat, že k nepřátelskému a konfliktnímu chování odsouzených a celkové napjaté atmosféře ve věznici více přispívají lékaři, psychologové a vychovatelé než uniformovaní příslušníci Vězeňské služby (viz tabulka č.1 a č.2).

Pro nás z toho tedy vyplývá, že sice vztahové problémy mezi odsouzenými nejsou tak časté, jak jsme předpokládali, ale když už se vyskytnou, tak jdou jen velmi obtížně řešit z důvodu přeplněnosti našich věznic.

Na základě dotazníkového šetření tedy můžeme konstatovat skutečnost, že ve vězeňském prostředí jsou napjaté a konfliktní vztahy mezi odsouzenými; tedy negativní působení prizonizace je výraznější.

Hypotéza č.2 - verifikováno

Kulturní podmínky ve věznicích

Jak už bylo řečeno dříve, kulturní podmínky odsouzených zahrnují zejména životní styl odsouzených při výkonu trestu odnětí svobody, jejich hodnoty a způsob trávení jejich volného času.

Hypotézu č.3 testují v rámci dotazníku otázky č. 11 a 12.

Otázka č. 11 „Co je hlavní příčinou změny Vašeho chování ve vězeňském prostředí oproti běžnému chování na svobodě?“ Tato otázka je otevřená tzn. bez možnosti výběru odpovědi.

Otázka č. 12 „Co Vám z výkonu trestu odnětí svobody bude chybět v civilním životě nejvíce?“ - nabízené možnosti - kamarádi (spoluvězni), zajištění veškerých potřeb denního života (ubytování, ošacení, pravidelná strava,...), životní styl a s ním související trávení volného času a jiné uveďte jaké.

Otázka č. 11 nebyla zpracována formou grafu, jelikož se jednalo o otázku otevřenou. Odpovědi na tuto otázku byly pročteny a do obsahu této práce byly zaznamenány nejčastěji se objevující výrazy a odpovědi. Bylo také zajímavé sledovat nejen samotné odpovědi, ale i gramatické chyby vyplývající z nevdělanosti odsouzených, které byly zábavným zpestřením při vyhodnocování dotazníkové části.

Obecně se dá říci, že nejčastěji se vyskytovaly odpovědi ve stylu nepřizpůsobivého prostředí či nepřizpůsobivých spolubydlících. Dále si odsouzení často stěžovali na odloučení od rodiny a blízkých. Svě chování část vězňů mění i díky nastavenému systému ve věznicích, který považují za zastaralý a neefektivní. Snad každý pátý respondent poukazoval na to, že své chování musí měnit kvůli přeplněnosti našich věznic a nemožnosti se vyhnout osobám s kterými nechce být v kontaktu.

Zhruba každý desátý odsouzený v této otázce upozorňoval na fakt, že své chování musí měnit kvůli drogové problematice. Soužití s drogově závislými prý změní úplně každého, ať chce či nechce. Změna chování odsouzených je způsobena i trávením

volného času za účasti našich romských spoluobčanů, kteří trápí své okolí především svými nedostatky v oblasti osobní hygieny.

Graf č. 6 – Co odsouzeným z výkonu trestu chybí v civilním životě nejvíce?

Když se odsouzených zeptáte, co jim po odpykání trestu bude chybět v civilním životě nejvíce, odpoví Vám, že nic (viz otázka č.12). Čtyři z pěti dotázaných vězňů si vybrali u poslední otázky v dotazníku poslední možnost (viz výše uvedený graf). Když měli uvést, co nejvíce jim bude v civilním životě z vězení chybět, napsali nic, vůbec nic či absolutně nic. Ti, co se u této volné odpovědi více rozepsali, tak většinou slůvko nic uvedli na první místě a poté pokračovali, že by nejraději na vše za mřížemi ihned zapomněli a že už se nikdy do výkonu trestu nevrátí.

Při tvoření této otázky jsem se hluboce zamyslel, co vlastně navrhnout za odpovědi, aby to odsouzené zaujalo; evidentně mi to nevyšlo. Jen pětina z dotázaných si byla schopna vybrat mezi navrženými možnostmi, ostatní volili odpověď D ("Jiné, uvěďte jaké...").

Nejvíce odsouzeným bude v civilní životě postrádat kontakt s kamarády za mřížemi – to uvedlo celých 12%. Další již poměrně menší skupinou byly odsouzení, kteří uváděli, že budou v civilním životě postrádat vězeňský servis, respektive kompletní zajištění veškerých potřeb denního života (ubytování, čisté ošacení, pravidelnou stravu a další).

Pouze pět dotázaných z celkového počtu uvedlo, že budou postrádat nejvíce vězeňský bezstarostný životní styl a s ním související trávení volného času. Ač tato otázka nebyla otevřená, tak zde dva odsouzení uvedli, že nejvíce jim bude chybět čas na čtení a čas na sebevzdělávání, kterého mají v běžném životě nedostatek.

Celkově lze tedy říci, že u zkoumaných vězňů je hlavní příčinou změny jejich chování nepřizpůsobivé prostředí (spoluvězni), odloučení od rodiny, zastaralý vězeňský aparát a přeplněnost našich věznic a zní plynoucí problémy.

Zhodnocení kulturních podmínek ve věznicích je tedy následující: jedná se většinou o věznice, jejichž prostředí je pro výkon trestu nedostačující a vykazuje negativní známky nepodnětnosti, disharmonie vzájemných vztahů a výskytu patologických jevů. Ve věznicích se velice často objevuje řízená kriminalita. V naší republice je životní styl ve výkonu trestu odnětí svobody zatížen tíživou finanční situací.

Na závěr tedy můžeme konstatovat, že **sociální (kulturní) podmínky ve vězeňském prostředí jsou nějakým způsobem narušené a je zde tedy větší negativní ovlivnění odsouzených prizonizací.**

Hypotéza č.3 - verifikováno

Následky uvěznění

Hypotéza č. 4 byla v dotazníku testována otázkami č. 3, 7 a 9.

Otázka č. 3 „Pozorujete na sobě, že ve vězeňském prostředí někdy reagujete na vnější podněty podrážděněji než v civilním životě?“ - nabízené možnosti - nikdy, občas, často, velmi často a vždy.

Otázka č. 7 „Jak moc ovlivňuje vězeňské chování Vaše jednání a změnu systému hodnot?“ - nabízené možnosti – velmi hodně, hodně, málo, velmi málo a vůbec.

Otázka č. 9 „Pozorujete na sobě, že Vaše chování a reakce na okolní podněty jsou ve VTOS jiné než v civilním životě?“ - nabízené možnosti – ano, ne a nevím.

Graf č. 7 - Pozorujete na sobě, že ve vězeňském prostředí někdy reagujete na vnější podněty podrážděněji než v civilním životě?

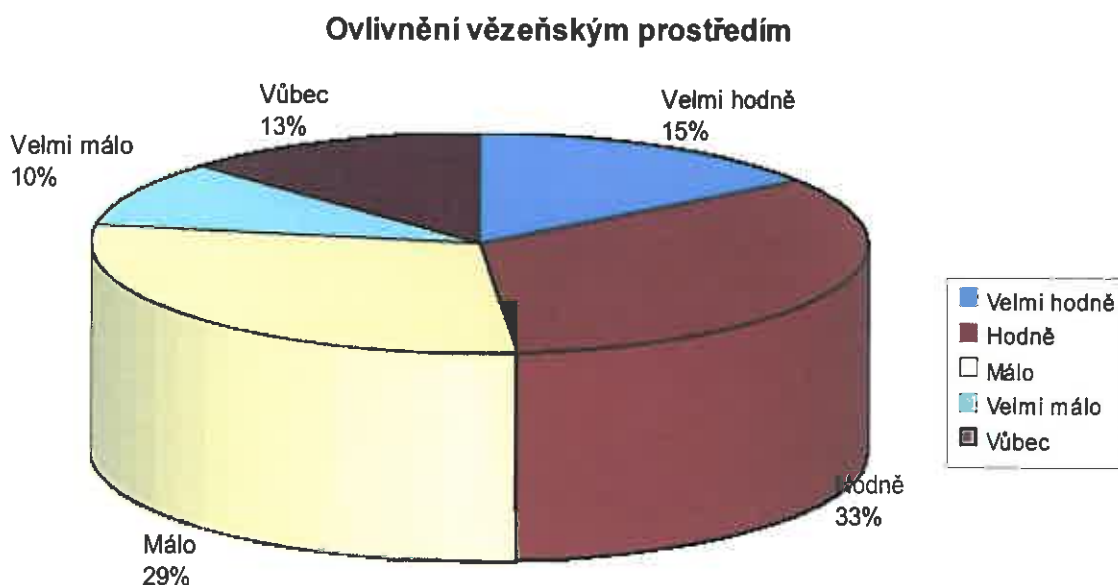
Na grafu je zřetelně vidět, že téměř polovina oslovených vězňů reaguje na vnější podněty podrážděněji než v civilním životě. Třetina odsouzených na sobě pozoruje, že mají podrážděnější reakce než v běžném životě.

Zhruba každý dvacátý odsouzený reaguje velmi často podrážděně na dění kolem něj a dokonce jsou mezi odsouzenými taci vězni, kteří o sobě tvrdí, že vždy reagují podrážděněji a hlavním důvodem je vězeňské prostředí. Naštěstí posledně jmenovaných je pouhá 2% zastoupení.

Otázku č. 3 jsem úmyslně formuloval, tak aby bylo na první pohled zřejmé, že za podrážděné reakce odsouzených může vězeňské prostředí. Osobně si myslím, že tato otázka jednoznačně určuje jaký negativní vliv má vězeňské prostředí na odsouzené. Když vezmeme v úvahu, že proces prizonizace probíhá v prostorách věznice, tak musíme konstatovat, že vlivem prizonizace jsou reakce odsouzených na vnější podněty podrážděnější.

Zarážející je pouze fakt, že pouhých 13% odsouzených o sobě prohlašuje, že tomuto vlivu nepodléhá. Osobně si myslím, že je to velmi nízké číslo a je to také důvod, proč prizonizace má tak velký vliv na osobnost jedince ve VTOS.

Graf č. 8 - Jak moc ovlivňuje vězeňské prostředí Vaše jednání a změnu hodnot?

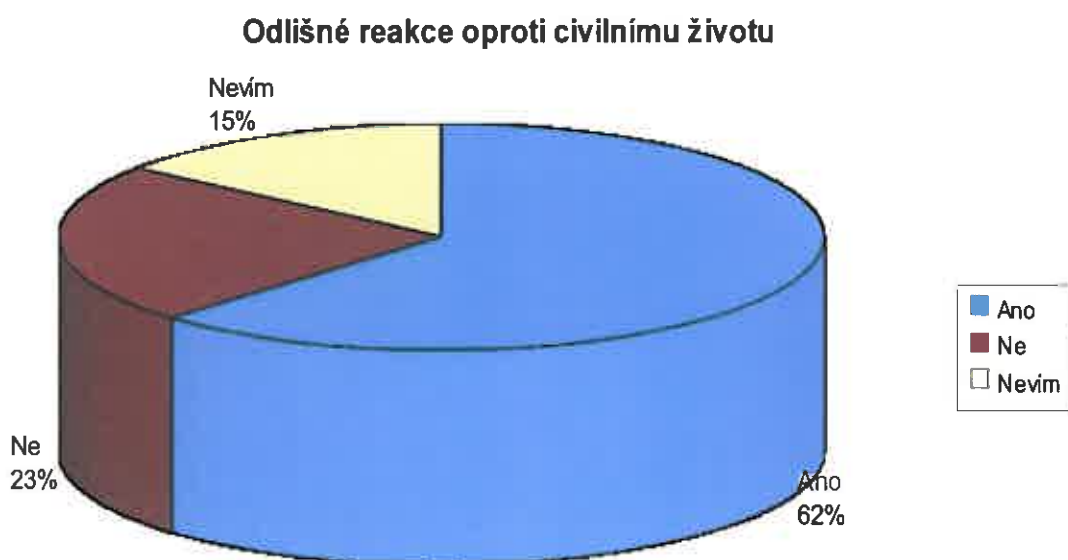

Otázka č. 7, jenž je znázorněna na grafu č. 8, má za úkol odhalit, jak moc odsouzené ovlivňuje právě vězeňské prostředí. V důsledku tohoto ovlivnění je chování odsouzených jiné a mění se tím i jejich systém hodnot.

Oproti předcházejícímu grafu, který zkoumal podrážděnost osob ve VTOS, se tento graf (jeho výsledky) zaměřuje na ovlivnitelnost odsouzených vězeňským prostředím. Třetina respondentů uvádí, že jejich jednání a změnu systému hodnot hodně ovlivňuje vězeňské prostředí. Druhá téměř třetina dotazovaných zase uvádí, že jejich jednání je málo ovlivněno vězeňským prostředím.

15 % z dotazovaných tvrdí, že jejich jednání je ovlivněno velmi hodně vězeňským prostředím. U těchto osob se osobně domnívám, že je to způsobeno procesem ideologizace, kdy se odsouzené osoby přizpůsobují hodnotám, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených a přizpůsobují se tak vězeňské subkultuře (viz teoretická část). Každý desátý vězeň žije v představě, že jeho jednání je vězeňským prostředím ovlivněno jen velmi málo. Ve skutečnosti si osobně myslím, že jsou ovlivněni více než jen velmi málo a pouze si to nepřipouští nebo nechtějí připouštět.

Graf č. 9 - Pozorujete na sobě, že Vaše chování a reakce na okolní podněty jsou ve VTOS jiné než v civilním životě?

Na grafu je dobře vidět, že téměř dvě třetiny oslovených vězňů reaguje na okolní podněty jinak než v civilním životě. Necelá čtvrtina odsouzených na sobě nepozoruje, že mají jiné reakce než v běžném životě.

Pouze 15 % dotázaných si nebylo jisto, zda jsou jejich reakce a chování na okolní podněty ve VTOS jiné než v civilním životě nebo zda je jejich chování stejné jak v běžném životě. Z tohoto důvodu se rozhodli zakroužkovat možnost neví.

Otázka č. 9 a odpovědi na ni znázorněné v grafu č. 9 měly kontrolní funkci. Při sestrojování dotazníku jsem chtěl zvolit kombinaci otázek, která by ověřila, zda odsouzení vyplňují dotazník s rozvahou či jen z dlouhé chvíle bez toho aniž by dotazník četli. Na první straně dotazníku, kde byla uvedena otázka č. 3 „Pozorujete na sobě, že ve vězeňském prostředí někdy reagujete na vnější podněty podrážděněji než v civilním životě?“ uvedlo celkem dvacet dva odsouzených, že nikdy na sobě podrážděnější reakce než v běžném životě nepozorují.

Všech těchto 22 odsouzených na druhé straně dotazníku u otázky č. 9 zvolilo možnost B, že na sobě nepozorují jiné reakce na okolní podmínky než v civilním životě. K tomu se přidalo ještě dalších 16 odsouzených, kteří na sobě také nepozorují, že by reagovali jinak než mimo věznic, ale u otázky č. 3 měli označenu odpověď B.

Následkem uvěznění dochází u odsouzených ke změně chování. Podrážděněji než v běžném životě na vnější podmínky reaguje 87% vězňů. Stejně množství odsouzených přiznává, že vězeňské prostředí je ovlivňuje natolik, že kvůli němu musí měnit své chování ve výkonu trestu. Dvě třetiny odsouzených na sobě pozorují, že se opravdu chovají jinak než v běžném životě.

Z výše uvedeného je tedy patrné, že u zkoumaných odsouzených se projevuje ve velké míře změna jejich chování, která je vynucená prostředím věznic. Dle odpovědí odsouzených v rámci dotazníkového šetření nelze však jednoznačně říci, že **během pobytu ve vězení dochází jednoznačně k výraznému negativnímu ovlivnění jejich osobnosti.**

Hypotéza č.4 - falzifikováno

5.5 Analýza výsledků empirické sondy

Během jednoho měsíce byly uskutečněny rozhovory s příslušníky vězeňské služby z věznice Rapotice a z VV Brno. Konkrétně se čtyřmi dozorci a třemi vychovateli. Poté jsem odpovědi vyhodnocoval a analyzoval. Jedná se o empirickou sondu sloužící k dokreslení výzkumu dotazníkové metody.

Výzkumné předpoklady jsou identické s předešlými hypotézami. Níže uvádím výsledky zkoumání:

Předpoklad č.1: *Čím delší je pobyt odsouzeného ve VTOS, tím negativnější je dopad prizonizace na jeho osobnost.*

K ověření platnosti výzkumného předpokladu č.1 jsem respondentům položil následující otázky:

3. Pozorujete změny v chování a změny osobnosti odsouzených v průběhu trestu odnětí svobody?
4. Co je podle Vás hlavní příčinou těchto změn v chování odsouzených?

Tabulka č.1 – Otázka č.3

Respondent	Registrace změn v chování	Registrace změn osobnosti	Osobnost odsouzeného při nástupu do výkonu trestu	Vývoj osobnosti odsouzeného ve výkonu trestu
Dozorce č.1	ne	ne	Agresivní	Agresivní
Dozorce č.2	Ano	Ano	Uzavřený	Agresivní
Dozorce č.3	ne	ne	Uzavřený	Uzavřený
Dozorce č.4	Ano	Ano	Uzavřený	Agresivní
Vychovatel č.1	ne	ne	Agresivní	Agresivní
Vychovatel č.2	Ano	Ano	Uzavřený	Agresivní
Vychovatel č.3	Ano	Ano	Agresivní	Uzavřený

Tabulka č.2 – Otázka č.4

Respondent	Ochrana před vnějším okolím	Ztráta soukromí	Nedostatek uspokojování svých potřeb	Nedostatek prostoru pro seberealizaci
Dozorce č.1				X
Dozorce č.2		X		
Dozorce č.3	X			
Dozorce č.4	X			
Vychovatel č.1			X	
Vychovatel č.2			X	
Vychovatel č.3	X			

Mezi výpověďmi dozorců a vychovatelů na položené otázky (viz příloha č.2) se vyskytovaly výše zmíněné odpovědi. Jak je z tabulky č.1 patrné, čtyři dotazovaní ze sedmi registrují změny v chování odsouzených a změn osobnosti odsouzených ve výkonu trestu oproti nástupu do výkonu trestu.

Převážně se jedná o změnu, kdy se z agresivního jedince stává uzavřenější jedinec z důvodu ochrany před vnějším okolím, jak je patrné z tabulky č.2.

Prizonizace má negativní dopad na osobnost odsouzeného. Z výsledků vyhodnocení nám vyplynulo, že ve většině případech se osobnost odsouzeného změnila v průběhu výkonu trestu oproti nástupu do výkonu trestu. **Výzkumný předpoklad č.1 se nám potvrdil a je v souladu s hypotézou č.1 v dotazníkové části, která byla verifikována.**

Předpoklad č.2: *Jsou-li ve vězeňském prostředí napjaté a konfliktní vztahy, je předpoklad, že negativní působení prizonizace na odsouzeného bude výraznější.*

K ověření platnosti výzkumného předpokladu č. 2 jsem respondentům položil následující otázky:

5. Jak vnímáte vzájemné vztahy mezi odsouzenými?
6. Jaký je Váš osobní vztah k odsouzeným?
7. Myslíte si, že Váš přístup k práci může negativně či pozitivně ovlivnit chování odsouzených?

Tabulka č.3 – Otázka č.5

Respondent	Vztahy mezi odsouzenými
Dozorce č.1	Předstírané přátelství
Dozorce č.2	Negativní vztahy
Dozorce č.3	Pasivita
Dozorce č.4	Negativní vztahy
Vychovatel č.1	Předstírané přátelství
Vychovatel č.2	Předstírané přátelství
Vychovatel č.3	Pasivita

Tabulka č.4 – Otázka č.6

Respondent	Osobní vztah k odsouzeným
Dozorce č.1	Pasivní
Dozorce č.2	Pasivní
Dozorce č.3	Pasivní
Dozorce č.4	Negativní
Vychovatel č.1	Pasivní
Vychovatel č.2	Přátelský
Vychovatel č.3	Negativní

Tabulka č.5 – Otázka č.7

Respondent	Přístup k práci ovlivňuje chování odsouzených
Dozorce č.1	Ano
Dozorce č.2	Ano
Dozorce č.3	Ano
Dozorce č.4	ne
Vychovatel č.1	Ano
Vychovatel č.2	Ano
Vychovatel č.3	Ano

Dle výpovědí respondentů se jako nejčastější odpověď na otázku č.5 vyskytují mezi odsouzenými přátelské vztahy, avšak pouze předstírané. Dalším zastoupením vztahů mezi odsouzenými se vyskytují negativní vztahy či pasivita. Celkově lze tedy říct, že mezi odsouzenými nepanují příliš vřelé vztahy. To může mít za následek výraznější působení prizonizace na osobu odsouzeného negativním směrem.

Co se týče vztahů mezi odsouzenými a příslušníky vězeňské služby (viz tabulka č.4), většina z nich má k odsouzeným spíše pasivní vztah či negativní. Přátelské vztahy k odsouzeným mají minimální zastoupení.

Téměř většina dotazovaných se ztotožnila s názorem, že jejich přístup k práci může ovlivnit chování odsouzených (viz tabulka č.5), a tím i případně následnou recidivu odsouzených. **Výzkumný předpoklad č.2 se nám nepotvrdil a je v rozporu s hypotézou č.2 v dotazníkové části, která byla verifikována.**

Předpoklad č.3: *V případě, že sociální podmínky (životní styl, hodnoty, volný čas, styl výchovy, vzdělání) ve vězeňském prostředí jsou nějakým způsobem narušené, je zde větší předpoklad negativního ovlivnění prizonizací.*

K ověření platnosti výzkumného předpokladu č.3 jsem respondentům položil následující otázky:

8. Domníváte se, že mají odsouzení dostatečný prostor pro seberealizaci?
9. Domníváte se, že materiální podmínky pro odsouzené během výkonu trestu jsou přiměřené?

Tabulka č.7 – Otázka č.8

Respondent	Dostatečný prostor seberealizace odsouzených
Dozorce č.1	Ano
Dozorce č.2	Ano
Dozorce č.3	Ano
Dozorce č.4	Ano
Vychovatel č.1	ne
Vychovatel č.2	ne
Vychovatel č.3	Ano

Tabulka č.8 – Otázka č.9

Respondent	Materiální podmínky pro odsouzené jsou přiměřené
Dozorce č.1	Ano
Dozorce č.2	Ano
Dozorce č.3	Ano
Dozorce č.4	Ano
Vychovatel č.1	Ano
Vychovatel č.2	Ano
Vychovatel č.3	Ano

Jak vyplývá z výsledků výše uvedených, odsouzení mají dostatečný prostor pro seberealizaci (viz tabulka č.8). Tím se nám nepotvrzuje platnost výzkumné otázky č. 3, že sociální podmínky jsou ve vězení narušeny, tím pádem nedochází k negativnímu

působení prizonizací. Navíc se všichni dotazovaní shodli (viz tabulka č.9), že materiální podmínky odsouzených odpovídají povaze jim uloženého trestu. V některých případech se můžeme setkat dokonce se situací, kdy odsouzený vzhledem k závažnosti spáchaného trestného činu využívá nadstandardních materiálních podmínek. **Výzkumný předpoklad č.3 se nám nepotvrdila a je v rozporu s hypotézou č.3 v dotazníkové části, která byla verifikována.**

Předpoklad č.4: Přirozené chování a systém hodnot z civilního života člověka se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody mění.

K ověření platnosti otázka č.4 jsem respondentům položil následující otázku:

10. Máte dojem, že přirozené chování a systém hodnot odsouzených se v průběhu výkonu trestu mění?

Tabulka č.9 – Otázka č.10

Respondent	Přirozené chování a systém hodnot se mění
Dozorce č.1	ne
Dozorce č.2	ne
Dozorce č.3	Nedokáže posoudit
Dozorce č.4	ne
Vychovatel č.1	Ano
Vychovatel č.2	Ano
Vychovatel č.3	Ano

Tři z dotazovaných se domnívají, že přirozené chování a systém hodnot se oproti civilnímu životu odsouzených ve výkonu trestu mění a naopak další tři z dotazovaných si to nemyslí; jeden z dotazovaných nedokázal posoudit. **Výzkumný předpoklad č.4 se nám nepotvrdil a je s souladu s hypotézou č.4 v dotazníkové části, která byla falzifikována.**

Závěr

V teoretické části práce jsme se mohli seznámit s pojmy prizonizace, trestem odnětí svobody a penologie. Také možné důsledky vlivu prostředí na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody byly zahrnuty v této první části diplomové práce.

Z prostudovaných materiálů a podkladů, porovnávání tématu z pohledu jiných autorů je nutno konstatovat, že vězeňské prostředí má velmi negativní vliv na osoby ve výkonu trestu, a to především na osoby mladistvé a na osoby prvotrestané. Faktory, které způsobují právě tento negativní vliv, jsou zejména důvody vztahové a výchovné. Důležitým faktorem je také ztráta morálního citění u většiny osob ve VTOS. Styl převýchovy odsouzených osob a kvalita vztahů mezi nimi jsou ovlivňovány dalšími typy znevýhodnění, jako je ztráta soukromí, přerušení kontaktu s rodinou a kamarády, omezení v sexuálním životě a také každodenní výskyt sociálně patologických jevů při výkonu trestu.

Diplomová práce se zabývá faktory ovlivňujícími negativní působení a kvalitu trávení volného času odsouzených při výkonu trestu odnětí svobody. Snahou také bylo nalezení způsobu a řešení pro zlepšení života odsouzených za mřížemi.

Část empirická vychází z údajů a dat získaných studiem podkladů v rámci zpracování teoretické části. Výzkum měl za cíl odpovědět na otázku, jestli lze nějakým způsobem ovlivnit dopad negativního vlivu prizonizace na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody.

Na základě vyzkoumaných poznatků prostředí ve věznicích vykazuje mnoho negativních znaků, které se projevují v chování vězňů k vězeňskému personálu, vztazích mezi odsouzenými a tím i celkovému působení prizonizace na osobnost jedince. Typickým znakem je skutečnost, že se výchovné i vztahové styly odsouzených automaticky přenáší na nově příchozí trestance. Větším pracovním zásahem vychovatelů a sociálních pracovníků do denního stereotypu odsouzených by mohlo dojít k pozitivnímu ovlivnění samotného výkonu trestu odsouzených a k jeho následnému zlepšení kvality.

Výzkumem se potvrdilo následující:

- vyšší délka trestu má negativnější dopad na změnu chování odsouzeného,
- delší trest má za následek větší uzavřenost odsouzeného,
- recidiva nemá vliv na agresivitu odsouzených,
- ve vězeňském prostředí se vyskytují mezi odsouzenými většinou přátelské a nekonfliktní vztahy,
- chování příslušníků vězeňské služby k odsouzeným je na profesionální úrovni avšak vykazuje znaky nepřátelského a konfliktního chování,
- chování ostatního vězeňského personálu k odsouzeným je na stejné profesionální úrovni jak u příslušníku VS avšak vykazuje vyšší hodnoty nepřátelského a konfliktního chování než je tomu u příslušníků VS,
- chování odsouzených je ovlivněno negativním chováním jejich spoluvězňů,
- na chování odsouzených má významný vliv pracovní přístup vězeňského personálu,
- odsouzení na sobě pozorují, že ve vězeňském prostředí reagují na vnější podněty podražděněji než v běžném,
- odsouzení přiznávají, že vězeňské prostředí ovlivňuje jejich chování a změnu hodnot,
- odsouzení označují materiální podmínky za nedostatečné a dozorcí a vychovatelé je označují jako za přiměřené k účelu trestu.

Na základě zmínovaných výsledků výzkumu je nutno konstatovat, že:

Negativní působení prizonizace závisí na celkové kvalitě vězeňského prostředí, ve kterém si odsouzené osoby odpykávají trest odnětí svobody.

Na snížení rizika negativního působení prizonizace na osobnost jedince ve VTOS, navrhuji:

- zvýšit počet kvalifikovaných zaměstnanců především z řad vychovatelů a sociálních pracovníků,
- vystavět nové věznice a eliminovat, tak současnou přeplněnost našich věznic,

- důsledné dodržování **odděleného umístování** prvotrestanců od recidivistů,
- zvýšení **odborné způsobilosti** dozorců v oblasti reedukace odsouzených a penologie,
- každému odsouzenému přidělení **opravdu individuálního** programu zacházení dle jeho potřeb.

Mnou uvedené návrhy na eliminování negativního působení prizonizace nejsou v dnešní době zrealizovatelné z důvodu velmi nízkých financí, které jsou každoročně přidělovány Ministerstvu spravedlnosti z našeho státního rozpočtu. Dokud si naši zákonodárci dostatečně neuvědomí, jaké riziko do budoucna přináší proces prizonizace (zvýšení recidivy, nárůst počtu osob páchajících trestnou činností, rozvoj organizovaného zločinu,...), tak jen těžko může dojít ke snížení negativního vlivu prizonizace na osoby ve VTOS.

Resumé

Tématem moji diplomové práce je negativní působení prizonizace na osobnost ve výkonu trestu odnětí svobody.

Práce se zaměřuje na samotný výkon trestu odnětí svobody a na jeho následný vliv na osoby ve VTOS. Píši o faktorech, které nejvíce ovlivňují jedince při tomto výkonu ve vězeňském prostředí.

Jsou zde vyzdviženy pojmy prizonizace, vězeňské prostředí a mnoho dalších, které mají pro odsouzeného velký význam při VTOS. Teoretická část je zaměřena na postavení jedince při výkonu trestu odnětí svobody. Vymezuje typologii sociálně znevýhodněného vězeňského prostředí a možnosti bezproblémového začlenění se do něj a také možnosti kompenzace rodinného prostředí při výkonu trestu.

Zdůrazňuji vliv vnitřní motivace ve VTOS a její úlohu jako hnací sílu a regulátor lidské činnosti. Empirická část je průzkumem vězeňského prostředí a jeho vlivu na kvalitu výkonu trestu odnětí svobody. Průzkum byl proveden v předem vytipovaných věznicích v jihomoravském kraji a jeho cílem bylo zodpovědět otázku, jestli lze nějakým způsobem ovlivnit dopad negativního vlivu prizonizace na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody?

Výsledkem diplomové práce byla podrobná charakteristika vězeňského prostředí a jeho vliv na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále jsem chtěl seznámit čtenáře s různými možnostmi, které mají odsouzené osoby ve VTOS spojené především v oblasti volnočasových aktivit.

Anotace

Tato závěrečná práce pojednává o negativním působení prizonizace na osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce se zaměřuje na samotný výkon trestu odnětí svobody a na jeho následný vliv na osoby ve VTOS. Píší o faktorech, které nejvíce ovlivňují jedince při výkonu trestu ve vězeňském prostředí.

Teoretická část je zaměřena na postavení jedince při výkonu trestu odnětí svobody. Vymezuje typologii sociálně znevýhodněného vězeňského prostředí výkonu trestu a možnosti bezproblémového začlenění do něj a také možnosti kompenzace rodinného prostředí.

Empirická část je průzkumem vězeňského prostředí a jeho vlivu na kvalitu výkonu trestu odnětí svobody. Průzkum byl proveden v předem vytipovaných věznicích v jihomoravském kraji a jeho cílem bylo zodpovědět otázky: Jaký dopad má uvěznění na osobnostní charakteristiky odsouzeného? Zda se dá ovlivnit negativní vliv prizonizace na osoby ve VTOS?

Annotation

This final paper discusses the negative effects on the personality of the individual prizonizace in prison. The work focuses on the actual performance of imprisonment and his subsequent influence on people in VTOS. I write about the factors that most affect individuals in prison in the prison environment.

The theoretical part focuses on the status of individuals in prison. Defines a typology of socially disadvantaged prison environment and the possibility of seamless integration into it, and trade-offs, family environment.

Empirical research is part of the prison environment and its impact on the quality of prison. The survey was carried out at pre-selected prisons in the South Moravian Region and its aim was to answer the questions: What is the impact of incarceration on the convict's personality characteristics? Whether it can affect prizonizace negative impact on people VTOS?

Klíčová slova

Trest odnětí svobody, prizonizace, vězeňské prostředí, penologie, ochranná opatření.

Keywords

Imprisonment, prizonizace, prison environment, penology, protective measures.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy, zákony a vyhlášky

Listina základních práv a svobod (sbírka zákonů č.2/1993)

Zákon č.40/2009Sb., trestní zákoník

Zákon č.99/1963Sb., občanský soudní řád

Zákon č.218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č.169/1999Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č.555/1992Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní

Vyhláška č.345/1999Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody

Literatura:

BERNARD, J. *Mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005, 23 s. (brož.)

BLATNÍKOVÁ, Š. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 195 s. ISBN 80-7338-024-2 (brož.).

ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0 (brož.).

FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězeňství*. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-86019-96-9 (brož.).

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, 183 s. ISBN 80-86708-05-5 (brož.).

HANUŠ, B. *Primární základy penologie*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2005, 95 s. ISBN 80-86723-14-3 (brož.).

HENDRYCH, J. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2010, 73 s. ISBN 978-80-7248-574-1 (brož.).

KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 271 s. ISBN 80-210-3025-9 (brož.)

LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexisnexus, 2007, 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5 (brož.).

MANDYS, J. *Metodika práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Evropské sociálně zdravotní centrum Praha, 2008, 68 s. ISBN 978-80-87244-08-1 (brož.).

MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005, 203 s. ISBN 80-7367-002-5 (brož.).

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, 329 s. ISBN 80-247-1362-4.

NETÍK, K. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1991, 69 s. ISBN 80-7066-518-1

NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha, 1967, 34 s.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. Díl, Teorie a praxe s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3 (brož.)

ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: Armex, 2007, 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5

VELIKOVSKÁ, K. *Odsouzená: jak se žije ve výkonu trestu*. Brno: JOTA, 2007, 360 s. ISBN 978-80-7217-544-4 (váz.)

Internetové zdroje:

č.1 <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/prizonizace>

č.2 <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2008061504>

č.3 <http://cs.wikipedia.org/wiki/Konformita>

č.4 www.cmsps.cz/~predmety/SpP/Etopedie.doc

č.5 <http://www.odsouzeni.estranky.cz/clanky/>

Seznam příloh

Příloha č.1

Dotazník pro vězněné osoby

Příloha č.2

Otázky pro rozhovor s vychovateli a dozorci

Příloha č.3

Celková statistika dotazníkového výzkumu

Příloha č.4

Ukázka z vězeňského argotu

Příloha č.5

Stanoviska ředitelů věznic k provedení výzkumu

Příloha č.1

Vážení respondenti,

dotazník, který Vám předkládám je určený pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Výsledky budou sloužit pro zpracování mé diplomové práce, která se týká negativního působení prizonizace na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Dotazník je zcela anonymní.

U otázek s možnostmi Vámi vybranou odpověď zakroužkujte. U otázek volných odpověď vepište do příslušného řádku.

1. Čím je pobyt ve vězení delší, tím NEGATIVNĚJŠÍ je jeho dopad na člověka a jeho osobnostní charakteristiky.

- a) Délka pobytu nemá **žádný** vliv na negativní chování člověka ve vězeňském prostředí
- b) Délka pobytu má **částečný** vliv na negativní chování člověka ve vězeňském prostředí
- c) Délka pobytu má **zásadní** vliv na negativní chování člověka ve vězeňském prostředí

2. Čím delší je trest odnětí svobody, tím je Vaše chování ve vězeňském prostředí?

- a) Agresivnější
- b) Uzavřenější
- c) Odevzdanější
- d) Jiné, uveďte jaké

3. Pozorujete na sobě, že ve vězeňském prostředí někdy reagujete na vnější podněty podrážděněji než v civilním životě?

- a) Nikdy
- b) Občas
- c) Často
- d) Velmi často
- e) Vždy

4. Jaké je chování příslušníků Vězeňské služby k Vaší osobě? (příčemž 1 se shoduje nejvíce s uvedeným termínem a 5 je jeho opakem)

a) Nepřátelské	1	2	3	4	5
b) Profesionální	1	2	3	4	5
c) Konfliktní	1	2	3	4	5

5. Jaké je chování ostatního vězeňského personálu (vychovatelů, psychologů, lékařů, sociálních pracovníků,...) k Vaší osobě? (příčemž 1 se shoduje nejvíce s uvedeným termínem a 5 je jeho opakem)

a) Nepřátelské	1	2	3	4	5
b) Profesionální	1	2	3	4	5
c) Konfliktní	1	2	3	4	5

6. Dokáže negativní chování Vašich spoluvězňů někdy ovlivnit i Vaše chování?

- a) Nikdy
- b) Občas
- c) Často
- d) Velmi často
- e) Vždy

7. Jak moc ovlivňuje vězeňské prostředí Vaše jednání a změnu systému hodnot?

- a) Velmi hodně
- b) Hodně
- c) Málo
- d) Velmi málo
- e) Vůbec

8. Celkově vztahy mezi odsouzenými vnímáte jako ... (z každé dvojice Vámi vybranou odpověď zakroužkujte)

Přátelské x Nepřátelské

Pozitivní x Negativní

Konfliktní x Nekonfliktní

9. Pozorujete na sobě, že Vaše chování a reakce na okolní podněty jsou ve VTOS jiné než v civilním životě?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

10. Po kolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?

- a) Poprvé
- b) Podruhé nebo potřetí
- c) Počtvrté nebo popáté
- d) Jiné, uveďte jaké

11. Co je hlavní příčinou změny Vašeho chování ve vězeňském prostředí oproti běžnému chování na svobodě?

.....

12. Co Vám z výkonu trestu odnětí svobody bude chybět v civilním životě nejvíce?

- a) Kamarádi (spoluvězni)
- b) Zajištění veškerých potřeb denního života (ubytování, ošacení, pravidelná strava, ...)
- c) Životní styl a s ním související trávení volného času
- d) Jiné, uveďte jaké

13. Na závěr bych Vás chtěl požádat o pár demografických informací o Vaší osobě.

Pohlaví

Věk

Ukončené vzdělání

Délka současného trestu odnětí svobody

Ještě jednou bych Vám chtěl poděkovat za vyplnění dotazníku.

Bc. Petr Havlásek

Příloha č.2

1. Jak dlouho sloužíte u vězeňské služby?
2. Jaké je Vaše pracovní zařazení ve věznici?
3. Pozorujete změny v chování a změny osobnosti odsouzených v průběhu trestu odnětí svobody?
4. Co je podle Vás hlavní příčinou těchto změn v chování odsouzených?
5. Jak vnímáte vzájemné vztahy mezi odsouzenými?
6. Jaký je Váš osobní vztah k odsouzeným?
7. Myslíte si, že Váš přístup k práci může negativně či pozitivně ovlivnit chování odsouzených?
8. Domníváte se, že mají odsouzení dostatečný prostor pro seberealizaci?
9. Domníváte se, že materiální podmínky pro odsouzené během výkonu trestu jsou přiměřené?
10. Máte dojem, že přirozené chování a systém hodnot odsouzených se v průběhu výkonu trestu mění?
11. Domníváte se, že účel trestu podle zákona č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody je efektivní?

Příloha č.3

Celkové vyhodnocení					
Otázka					
1	A – 17	B – 84	C – 64		
2	A – 26	B – 75	C – 41	D – 23	
3	A – 22	B – 80	C – 49	D – 10	E – 4
4	1 – 12	2 – 14	3 – 49	4 – 50	5 – 40
	1 – 34	2 – 53	3 – 48	4 – 17	5 – 13
	1 – 9	2 – 26	3 – 39	4 – 47	5 – 44
5	1 – 13	2 – 12	3 – 29	4 – 40	5 – 71
	1 – 50	2 – 55	3 – 34	4 – 15	5 – 11
	1 – 14	2 – 18	3 – 24	4 – 43	5 – 66
6	A – 30	B – 96	C – 30	D – 3	E – 6
7	A – 25	B – 55	C – 48	D – 16	E – 21
8	Přát. 115		Nepřát. 50		
	Pozit. 82		Negativ. 83		
	Konflik. 52		Nekonflik. 113		
9	A – 103	B – 38	C – 24		
10	A – 119	B – 42	C – 4	D – 0	
12	A – 19	B – 11	C – 5	D – 130	
Věk	Do 20 let – 10	Do 30 let – 64	Do 40 let – 59	Do 50 let – 24	Nad 50 let – 8
Vzdělání	ZŠ – 51	UČ – 60	SŠ – 47	VŠ – 7	
Délka třetu	Měs. 38				
Poptáno: 599 ks, vráceno 348 ks					
Vyplněno správně: 165 ks					
Vyplněno chybně: 183 ks					

Brno

Otázka

1	A - 2	B - 10	C - 5		
2	A - 0	B - 11	C - 5	D - 1	
3	A - 4	B - 8	C - 5	D - 0	E - 0
4	1 - 1	2 - 2	3 - 3	4 - 6	5 - 5
	1 - 5	2 - 8	3 - 3	4 - 1	5 - 0
	1 - 1	2 - 2	3 - 2	4 - 6	5 - 6
5	1 - 1	2 - 0	3 - 2	4 - 6	5 - 8
	1 - 7	2 - 7	3 - 2	4 - 1	5 - 0
	1 - 1	2 - 0	3 - 2	4 - 4	5 - 10
6	A - 9	B - 8	C - 0	D - 0	E - 0
7	A - 0	B - 7	C - 5	D - 2	E - 3
8	Přat. 13		Nepřat. 4		
	Pozit. 10		Negativ. 7		
	Konflik. 3		Nekonflik. 14		
9	A - 8	B - 7	C - 2		
10	A - 11	B - 6	C - 0	D - 0	
12	A - 2	B - 1	C - 2	D - 12	
	Do 20 let -	Do 30 let -	Do 40 let -	Do 50 let -	Nad 50 let -
Věk	0	4	8	4	1
Vzdělání	ZŠ - 1	UČ - 8	SŠ - 6	VŠ - 2	
Délka tretu	Měs. 27,6				

Poptáno: 49, vráceno 49

Vyplněno správně: 17

Vyplněno chybně: 32

		Kuřim				
Otázka						
1	A – 1	B – 14	C – 9			
2	A – 3	B – 15	C – 4	D – 2		
3	A – 3	B – 15	C – 5	D – 1	E – 0	
4	1 – 1	2 – 0	3 – 9	4 – 6	5 – 8	
	1 – 7	2 – 5	3 – 7	4 – 3	5 – 2	
	1 – 1	2 – 2	3 – 6	4 – 7	5 – 8	
5	1 – 1	2 – 2	3 – 1	4 – 8	5 – 12	
	1 – 10	2 – 7	3 – 3	4 – 3	5 – 1	
	1 – 1	2 – 1	3 – 3	4 – 8	5 – 11	
6	A – 2	B – 16	C – 6	D – 0	E – 0	
7	A – 2	B – 9	C – 3	D – 6	E – 4	
8	Přat. 16		Nepřat. 8			
	Pozit. 11		Negativ. 13			
	Konflik. 8		Nekonflik. 16			
9	A – 13	B – 9	C – 2			
10	A – 19	B – 5	C – 0	D – 0		
12	A – 3	B – 1	C – 0	D – 20		
	Do 20 let –	Do 30 let –		Do 50 let –	Nad 50 let –	
Věk	2	7	Do 40 let – 10	4	1	
Vzdělání	ZŠ – 8	UČ – 5	SŠ – 10	VŠ – 1		
Délka tretu	Měs. 56,1					
Poptáno: 200 ks, vráceno 59 ks						
Vyplněno správně: 24						
Vyplněno chybně: 35						

Rapotice

Otázka

1	A – 10	B – 33	C – 28		
2	A – 13	B – 27	C – 20	D – 11	
3	A – 8	B – 35	C – 21	D – 6	E – 1
4	1 – 3	2 – 5	3 – 21	4 – 24	5 – 18
	1 – 10	2 – 27	3 – 17	4 – 9	5 – 8
	1 – 4	2 – 11	3 – 18	4 – 22	5 – 16
5	1 – 4	2 – 7	3 – 16	4 – 14	5 – 30
	1 – 17	2 – 24	3 – 16	4 – 9	5 – 5
	1 – 7	2 – 11	3 – 9	4 – 20	5 – 24
6	A – 12	B – 37	C – 18	D – 1	E – 3
7	A – 12	B – 24	C – 21	D – 4	E – 10
8	Přat. 49		Nepřat. 22		
	Pozit. 32		Negativ. 39		
	Konflik. 25		Nekonflik. 46		
9	A – 47	B – 16	C – 8		
10	A – 58	B – 10	C – 3	D – 0	
12	A – 9	B – 4	C – 1	D – 57	
		Do 30 let –	Do 40 let –	Do 50 let –	Nad 50 let –
Věk	Do 20 let – 6	30	22	10	3
Vzdělání	ZŠ – 27	UČ – 23	SŠ – 19	VŠ – 2	
Délka tretu	Měs. 33,9				

Poptáno: 200 ks, vráceno 128 ks

Vyplněno správně: 71

Vyplněno chybně: 57

Znojmo

Otázka

1	A – 4	B – 27	C – 22		
2	A – 10	B – 22	C – 12	D – 9	
3	A – 7	B – 22	C – 18	D – 3	E – 3
4	1 – 7	2 – 7	3 – 16	4 – 14	5 – 9
	1 – 12	2 – 13	3 – 21	4 – 4	5 – 3
	1 – 3	2 – 11	3 – 13	4 – 12	5 – 14
5	1 – 7	2 – 3	3 – 10	4 – 12	5 – 21
	1 – 16	2 – 17	3 – 12	4 – 2	5 – 6
	1 – 5	2 – 6	3 – 10	4 – 11	5 – 21
6	A – 7	B – 35	C – 6	D – 2	E – 3
7	A – 11	B – 15	C – 19	D – 4	E – 4
8	Přat. 37		Nepřat. 16		
	Pozit. 30		Negativ. 23		
	Konflik. 16		Nekonflik. 37		
9	A – 35	B – 6	C – 12		
10	A – 31	B – 21	C – 1	D – 0	
12	A – 5	B – 5	C – 2	D – 41	
	Do 20 let –	Do 30 let –	Do 40 let –	Do 50 let –	Nad 50 let –
Věk	2	23	19	6	3
Vzdělání	ZŠ – 15	UČ – 24	SŠ – 12	VŠ – 2	
Délka tretu	34,4 měs.				

Poptáno: 150 ks, vráceno 112

Vyplněno správně: 53 ks

Vyplněno chybně: 59 ks

Příloha č.4

amina - amnestie

apartmá - cela

bachař - běžný výraz pro dozorce ve věznicích

cinkař - žalobník, udavač

čert - policista

džíp - informátor, ve vězeňské mluvě označuje podřadného vězně, posluhovače

elpaso - loupežné přepadení, podle zkratky LP

expres - eskortní autobus

filcunk - osobní prohlídka, na kterou zkušený vězeň musí být stále připraven

házet si to - nudit se

holub - dopis bez cenzury

íčko - informátor, též ráfek

koňovat - posílat něco z cely do cely přes okno

moták - tajný dopis mezi vězni nebo dopis dopravený z věznice domů nebo naopak

nakrmít - bodnout nožem, starý argotický výraz

piškoty - hustá mříž na oknech cel

Příloha č.5

V Kuřimi dne 23. září 2011

Vážený pane Havlásku,

byl jsem pověřen ředitelkou Věznice Kuřim vyřízením Vaší žádosti o provedení průzkumu u odsouzených. Paní ředitelka souhlasí s tím, abychom umožnili odsouzeným dotazníky vyplnit. Mám však několik připomínek :

- ze žádosti není zřejmé o kolik respondentů se bude jednat;
- ekonomická situace věznice nám neumožňuje pořízení kopií dotazníků z vlastních zdrojů (i naši zaměstnanci bojují s nedostatkem administrativních potřeb);
- doporučuji osobní setkání k dohodnutí potřebných detailů, např. kategorii odsouzených, apod.

Rád bych Vás ještě upozornil, že odsouzení již vícekrát obdobné dotazníky vyplňovali a někteří tuto činnost odmítají. Dost dobře se jim to nedá nařídit. Je nutné počítat s tím, že počet odsouzených, kteří budou ochotni spolupracovat nebude příliš vysoký.

To je zatím vše, co mohu sdělit. Prosím o kontakt na Vás.

Přeji pěkný den.

JUDr. Jiří Šebek, personalista
Tel.do zaměstnání : 541555212
Mail – ivsebek@volny.cz

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY
Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno
Jihlavská 12, poštovní příhrádka 99, 625 99 Brno
Tel.: 543 515 111, Fax: 543 214 064, ISDS: 29vd4ut

VÁŠ DOPIS č.j.:
ZE DNE: 09.09.2011
NAŠE č.j.: VS 21/14/2011-30/Všeob/000

VYŘIZUJE: plk. Mgr. Josef Baláž
TELEFON: 543 515 201
FAX: 543 515 209
E-MAIL: JBalaz@vez.brn.justice.cz

Bc. Petr Havlásek
Laštůvkova 3
635 00 Brno

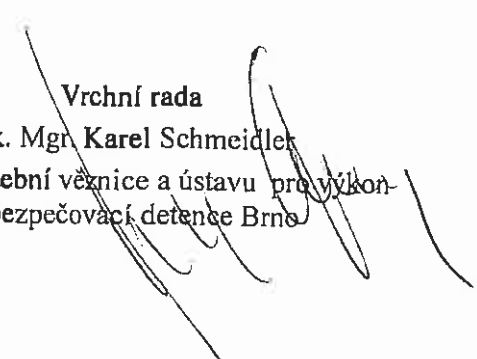
V Brně dne 14.9.2011

Dobrý den,

na základě Vaší žádosti o provedení veřejného průzkumu ve Vazební věznici Brno ze dne 9. září 2011, Vám sděluji, že žádosti bylo vyhověno. Nadále se obračejte na 1. zástupce ředitele VVaÚpVZD Brno, plk. Mgr. Josefa Baláže.

S pozdravem

Vrchní rada
plk. Mgr. Karel Schmeidler
ředitel Vazební věznice a ústavu pro výkon
zabezpečovací detence Brno

Česká republika
Vězeňská služba České republiky
Věznice Rapotice
Lesní Jakubov 44
675 71 Náměšř nad Oslavou
Tel.: 546 433 111, fax: 546 211 217
e-mail: vez@vez.rap.justice.cz

31
Č. j. VS 49/14/2011-06/Všeob/000

DATUM: 19. 9. 2011

Bc. Petr Havlásek
Laštůvkova 3
BRNO
635 00

Vážená pane Havlásku,

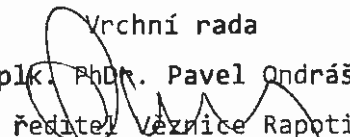
z pověření ředitele Věznice Rapotice Vám k Vaší žádosti ze dne 12.9.2011, týkající se předložení dotazníků odsouzeným ve výkonu trestu ve Věznici Rapotice sděluji následující.

Ve věci žádosti Vámi předloženého dotazníku ke sběru dat od odsouzených Vám bylo vyhověno. Zašlete nám Vámi stanovený počet potřebných dotazníků, které předložíme s co nejkratší prodlevou odsouzeným.

Závěrem bych Vás chtěl požádat o vyloučení výrazu "bachař" z dotazníku, jelikož tento pojem ze slovníku v komunikaci s odsouzenými vylučujeme a dbáme na oslovení, které je oficiální tj. příslušník vězeňské služby, dozorce nebo strážný.

Přeji Vám mnoho studijních úspěchů, s pozdravem

Vrchní rada
plk. PhDr. Pavel Ondrášek
ředitel Věznice Rapotice

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY
VĚZNICE ZNOJMO
DYJSKÁ 4, P.O.BOX 51, 669 02 ZNOJMO
TELEFON: 515212111, TELEFAX: 515212349

NAŠE ZNAČKA: Neuvedena
VAŠE ZNAČKA: Neuvedena
VYŘIZUJE: plk. Bc. Šturala Robert
TELEFON: 515212101
E-MAIL: rsturala@vez.zno.justice.cz
DATUM: 16. 9. 2011

Pan
Bc. Petr Havlásek
Laštůvkova 3
635 00 BRNO

Věc : Provedení veřejného průzkumu

Vážený pane,

po pročtení Vašeho dotazníku nemám námitek k tomu, aby jste veřejný průzkum pomocí Vámi sestaveného dotazníku provedl ve Věznici Znojmo. Mám jen výhrady k některé formulaci Vašich dotazů. Například u otázky č. 4 jste uvedl označení příslušníků Vězeňské služby ČR – bachaři, což je označení urážlivé.

Upravte tedy formulaci dotazu č. 4. Formuláře si v množství, které potřebujete pro průzkum, nakopírujte a zašlete zpět na moji adresu do Znojma. Zajistím Vám jejich distribuci na oddělení výkonu trestu. Pokud budete mít nějaké dotazy, zavolejte mi a domluvíme se.

S pozdravem

Rada
plk. Bc. Robert Šturala
služební zástupce ŘV Znojmo

.....